

**ДОНИШГОХИ ДАВЛАТИИ ҲУКУҚ, БИЗНЕС ВА СИЁСАТИ
ТОЧИКИСТОН**

**Бо ҳуқуқи дастнавис
ВБД-33т**

ҶУРАЕВ МЕХРОҶ БОБОҚУЛОВИЧ

**ТАШАККУЛИ РАҶОБАТНОКИИ НИЗОМИ ИҚТИСОДИИ
МИНТАҚА (ДАР МИСОЛИ ВИЛОЯТИ СУҒДИ ҶУМҲУРИИ
ТОЧИКИСТОН)**

АВТОРЕФЕРАТИ
диссертатсия барои дарёфти дараҷаи илмии доктори фалсафа (PhD) -
доктор аз рӯйи ихтисоси 6D050600 – Иқтисодиёт
(6D050606 - Иқтисодиёти минтақавӣ ва ҳудудӣ)

Хуҷанд – 2022

Диссертатсия дар кафедраи иқтисодиёти корхонаҳо ва минтақаи Донишгоҳи давлатии ҳукуқ, бизнес ва сиёсати Тоҷикистон ичро карда шудааст.

Роҳбари илмӣ:

Шарифзода Мумин Машокир,
доктори илмҳои иқтисодӣ, профессор,
ректори Донишгоҳи давлатии ҳукуқ,
бизнес ва сиёсати Тоҷикистон

Муқарризони расмӣ:

Рауфӣ Абдуғаффор,
доктори илмҳои иқтисодӣ,
профессори кафедраи маркетинги
соҳавӣ ва байналмилалии
Донишгоҳи технологиي Тоҷикистон

Расулов Додулло Тоҷиддиновиҷ,
номзади илмҳои иқтисодӣ,
дотсенти кафедраи баҳисобгирии
бухгалтерии Донишгоҳи миллии
Тоҷикистон

Муассисаи пешбар:

Донишгоҳи байналмилалии сайёҳӣ
ва соҳибкории Тоҷикистон

Ҳимояи диссертатсия “24” декабри 2022, соати 12⁰⁰ дар ҷаласаи шӯрои диссертационии 6D.KOA-013 Донишгоҳи давлатии ҳукуқ, бизнес ва сиёсати Тоҷикистон баргузор мегардад. Суроғ: 735700, шаҳри Ҳучанд, 17 мкр-н, бинои 1, E-mail: dstsubp@mail.ru, телефони котиби илмӣ: (+992) 927711342.

Бо диссертатсия ва автореферат дар китобхонаи илмии Донишгоҳи давлатии ҳукуқ, бизнес ва сиёсати Тоҷикистон ва тавассути сомонаи (<http://www.tsulpb.tj>) шинос шудан мумкин аст.

Автореферат санаи “___” _____ тавзъеъ шудааст.

**Котиби илмии
шӯрои диссертационӣ,
н.и.и., дотсент**

Самадова З.А.

МУҚАДДИМА

Мубрамии мавзуи таҳқиқот. Раванди ҷаҳонишавии иқтисодиёт дар асри XXI талаб менамояд, ки иқтисодиёти миллӣ ва минтақавӣ афзалиятҳои рақобатиро баҳри таъмини рушди иқтисодию иҷтимоӣ дошта бошад. Ин имкон медиҳад, ки на танҳо давлати мустақил, балки минтақаю ҳудудҳои алоҳидай он вобаста ба афзалияти доштаамон манфиат ба даст биёранд. Дар ҷунин ҳолат инкишофи рақобатпазирии иқтисодиёти минтақавӣ тақозо мегардад, ки тавассути тавсифи афзалияти рақобатпазирий амалӣ мегардад. Дар натиҷаи таъминкуни рақобатпазирии ҳар як минтақаи алоҳидай дар маҷмуъ қобилияти ба рақобати беруна тобоварии иқтисодиёти ҳар як давлат вусъат меёбад. Маҳз, масоили мазкур дар Ҷумҳурии Тоҷикистон низ рӯз то рӯз муҳимтар мегардад. Зоро шомилшавии иқтисодиёти миллӣ ба ҷараёни ҷаҳонишавӣ босуръат идома ёфта, бояд дар ин самти иқтисодиёти кишвар ва дар ҷузъӣ иқтисодиёти ҳар як минтақаи алоҳидай он бояд дар рақобатпазирий мавқеи хоса дошта бошад.

Айни замон, дар шароити амалишавии муносибатҳои бозорӣ ҳар як минтақа ҳамчун низоми мустақили иҷтимоию иқтисодӣ бояд ба субъекти иқтисодии фаъоли иқтисодиёти миллӣ табдил ёбад. Зоро дар шароити муосири муносибатҳои иқтисодӣ мустақилият ба субъектҳои ҳочагидорӣ бештар дода шуда истодааст, ки дар навбати ҳуд рақобатпазирии онҳо ба ҳолати умумии иқтисодиёти миллӣ таъсири бевосита дорад.

Ҳамчунин, нақши низоми иҷтимоию иқтисодии минтақа аз нуктаи назари макроиқтисодӣ дар соҳтори афзоиши дохилии истеҳсолии кишвар, ҷойгиршавии қувваҳои истеҳсолӣ, иқтидори саноатӣ ва содиротии он инъикос мегардад.

Дар ҷунин маврид омӯзиши рақобатпазирии кишварҳои алоҳидай, минтақаҳои он дар илми иқтисодӣ нисбатан самти нави таҳқиқ ба ҳисоб меравад, зоро дар ин самти асосан аз нимаи дуввуми асри гузашта таҳқиқотҳо ба мушоҳида мерасад. Аз зумрай маъмултарини таҳқиқотҳо дар самти рақобатпазирии давлатҳои алоҳидай дар доираи таҳқиқи мактаби иқтисодии Гарвардӣ (ИМА) баррасӣ шуда, гуруҳи муҳаққиқон ва намояндагони “Форуми иқтисодии ҷаҳонӣ”, ки «Ҳисобот оид ба рақобатпазирии глобалӣ»-ро таҳия менамояд, маҳсуб меёбанд, ки дар он раддабандии рақобатпазирии мамлакатҳо арзёбӣ шуда, дар нашрияи «Маҷмӯаи солонаи рақобатпазирии ҷаҳонӣ» инъикос карда мешавад.

Дар қарордоди мазкури байналхалқӣ иқтисодиёти Ҷумҳурии Тоҷикистон низ аз оғози солҳои истиқлолият арзёбӣ карда шуда, тибқи маълумоти охирон мавқеи Тоҷикистон дар раддабандии байни кишварҳои ҷаҳон мавқеи 89-ро дорад¹, ки онро қаноатбахш ҳисобидан ғайри қобили қабул аст. Дар навбати ҳуд зикр намудан зарур аст, ки ҷунин натиҷа аз ҳолати рақобатпазирии минтақаҳои алоҳидай Ҷумҳурии Тоҷикистон, аз ҷумла вилояти Суғд низ вобаста аст.

Дар таҳқиқотҳои илмии ватанӣ масъалаи баланд бардоштани сатҳи рақобатпазирии минтақа нокифоя мавриди таҳқиқ қарор дода шудааст, зоро то оғози ислоҳотҳои бозорӣ, яъне дар давраи иқтисодиёти амрию нақшавӣ минтақаҳо танҳо аз ҷиҳати ҷойгиршавии захираҳои истеҳсолӣ мавриди таҳлил қарор гирифта, ҳамчун субъекти мустақили ҳочагидорӣ эътироф карда намешуданд. Вале дар солҳои соҳибиستиклолӣ бо амалӣ намудани ислоҳоти

¹<https://tj.sputniknews.ru/country/20201017/1027134704/tajikistan-reyting-konkurentosposobnost-ekonomika.html>
(санаси муроҷиат: 7 декабря соли 2021)

бозорӣ, сиёсати “дарҳои кушод” дар муносибатҳои иқтисодӣ қӯшишҳои зиёд оид ба ободкориву созандагии кишвар, баланд бардоштани некӯаҳволии аҳолии ҳар як минтақа бояд мавқеъ ва саҳми худро дошта бошад. Зоро тавассути таълими фаъолияти самаранокии иқтисодии минтақаҳо дар маҷмуъ рақобатпазирии кишвар мұяссар мегардад. Аз ин лиҳоз, яке аз муаммоҳои марказии илми мусири иқтисодӣ – ин тадқиқоти ҳамаҷонибаи таркиби мағфуми «рақобатпазирии минтақавӣ», мұайян намудани омилҳои тавсифотии он ва дар ин замина коркард намудани усули арзёбӣ методикаи баҳодиҳӣ ва тарзу усулҳои баланд бардоштани сатҳи рақобатпазирии субъектҳои ҳочагидории иқтисодиёти ватанӣ ба ҳисоб меравад. Аз ин лиҳоз, таҳқиқ намудани масъалаи таъмини рақобатпазирии минтақавӣ яке аз равияҳои илмии мурбрам ва мусири таҳқиқот мебошад.

Дараҷаи таҳқиқи мавзуи илмӣ. Доир ба арзёбии рақобатпазирии минтақа ва кишварҳои алоҳида дар корҳои илмии олимон: Ҷ. Харт, П. Кругман, М. Портер, Л. Сammerс, Р. Нелсон, Р. Рич, М. Энрайт, Л. Бадда, Е. Малески, Г. нуктаҳои назариявӣ ва амалӣ пешниҳод гардидаанд.

Назари маҳсус ба масоили таҳқиқи ҷанбаи назариявию методологии рушди низомҳои иҷтимоию иқтисодии минтақавӣ ва муносибатҳои рақобатпазирӣ дар асаҳрои илмии олимон В.Д. Андрианов, Ю.В. Гусаров, С.М. Дробишевский, Ю.Н. Перский, Н.Я. Калюжнова, В.С. Селин, Р.А. Фатхутдинов, А.Е. Шадрин, Н.И. Ячеистова мавриди омӯзиш қарор дода шудааст.

Рақобати байниминтақавӣ аз ҷиҳати рушди самаранокии идоракунии иҷтимоию иқтисодӣ ва ҳамчун яке аз вазифаҳои мақсадноки банақшагирии стратегии минтақавӣ дар корҳои илмии олимон: Важенин, С.М. Вертешев, Б.И. Герасимова, Ю.Н. Гладкий, Б.С. Жихаревич, В.Г. Игнатов ва дигарон баррасӣ шудааст.

Омӯзиши ҳусусиятҳои мусири рақобати байниминтақавӣ, муаммоҳои минтақавии ташаккули фазои ягонаи иқтисодӣ дар асаҳрои илмии муҳаққиқони гуногун мавриди таҳқиқ қарор дода шудааст. Ба бальзе аз ҷанбаҳои рушди иқтисодӣ ва баланд бардоштани сатҳи рақобатпазирӣ дар асаҳрои илмии олимони ватанӣ, аз ҷумла: Шарифзода М.М., Назаров Т.Н., Рауфӣ А., Қаюмов Н.Қ., Сайдмуродов Л.Ҳ., Умаров Ҳ.У., Нурмаҳмадов М., Бобоев М.Р., Ҳушваҳтзода Қ.Ҳ., Бойматов А.А., Ризоқулов Т.Р., Расулов Д.Т. ва дигарон баҳшида шудааст.

Ҳамчунин, аз лиҳози асоснокӣ ва ҷолибияти илмӣ барои омӯзиши ҷанбаҳои рақобатпазирии иқтисоди миллӣ корҳои илмии олимони зерин: Раҳимов А.М., Ҳакимов А., Улмасов Ф.М. баҳшида шудааст.²

Бояд зикр кард, ки дар шароити мусире, ки таъсири ҷаҳонишавӣ тадриҷан зиёд мегардад, омӯзиш ва дарки илмии рақобатпазирӣ боз ҳам аҳамияти хоса дорад. То кунун методологияи таъмини рақобатпазирии минтақавӣ, ташаккулу шароити мусири он ва дигар муаммоҳо ҳалли худро ёфта истодааст. Аз он ҷумла, мавҷуд набудани услубҳои коркарди механизми умумии идоракунии рақобатпазирии минтақа таҳқиқоти маҳсусро дар ин samt талаб менамояд.

Робитаи таҳқиқот бо барномаҳо (лоиҳаҳо) ва ё мавзуъҳои илмӣ. Таҳқиқоти мазкур дар чорҷӯбаи амалишавии Стратегияи миллии рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон

² Раҳимов А.М. Уровень конкуренции на национальном рынке Республики Таджикистан//Экономика Таджикистана: стратегия развития. – 2002. - №4. – С. 44-57; Ҳакимов А. Иқтисоди миллӣ: асосҳои бехатарӣ ва рақобатпазирӣ. – Душанбе: Ирфон, 2007. – С. 437; Улмасов Ф.М. Повышение конкурентоспособности национальной экономики: на примере отраслей АПК Республики Таджикистан. дисс. на учен. зван. кан. экон. наук. по спец. 08.00.05 – Экономика и управл. народного хозяйства. – Москва, 2009. - 175 с.

барои давраи то соли 2030 ба итмом расонида шудааст. Алалхусус тибқи банди 3. Таҳқими неруи инситутсионалии кишвар; зербанди 3.2. Рушди мінтақаҳо. Банди 4. Рушди сармояи инсонӣ, зербандҳои 4.1. Маориф ва илм, 4.3. Ҳифзи иҷтимоӣ, 4.6. Коҳиш додани сатҳи нобаробарии иҷтимоӣ. Банди 5. Сифати рушди иқтисодӣ ва самаранокии бахши воқеии иқтисодиёт; з.б. 5.1 Бахши воқеӣ; з.б. 5.2 Шуғли пурмаҳсул; з.б. 5.4. Фазои сармоягузорӣ.

Таҳқиқоти диссертационӣ ҳамчунин дар робита бо нақшай дурнамои корҳои илмию таҳқиқотии Донишгоҳи давлатии ҳуқуқ, бизнес ва сиёсати Тоҷикистон иҷро шудааст.

ТАВСИФИ УМУМИИ ТАҲҚИҚОТ

Мақсади таҳқиқот. Мақсади таҳқиқот инкишоф додани асосҳои назариявию методӣ ва дар асоси он коркарди тавсияҳои илмию амалӣ оид ба ташаккул додани рақобатнокии иқтисодиёти мінтақавӣ дар шароити муосир мебошад.

Вазифаҳои таҳқиқот. Барои ноил гардидан ба мақсади дар диссертатсия гузошташуда, иҷрои вазифаҳои зерин пешбинӣ шудааст:

- таҳқиқи ҷанбаҳои илмӣ, ҳамзамон мундариҷаи иқтисодии мағҳуми рақобатпазирии иқтисодиёти мінтақа дар шароити муосир;
- асосноккунии равишҳои методӣ оид ба арзёбии сатҳи рақобатнокии мінтақа дар илми муосири иқтисодӣ;
- омӯзиши таҷрибаи ҳориҷӣ оид ба механизмҳои таъминқунии рақобатпазирии иқтисодиёти мінтақа;
- таҳлили ҳолати рақобатпазирии мінтақа аз нуктаи назари ҷолибияти инвеститсионӣ ва фаъолнокии воҳидҳои ҳудудиу маъмурии ҷумҳурӣ ва вилояти Суғд;
- арзёбии рақобатпазирии мінтақа тибқи нишондиҳандай сатҳи зиндагии аҳолӣ ва самаранок истифодабарии захираҳо;
- муайян намудани шохиси маҷмуавии (умумии) рақобатнокии мінтақаҳои ҷумҳурӣ, шаҳру ноҳияҳои вилояти Суғд, фаъолияти мақомотҳои ҳокимияти давлатии маҳаллӣ баҳри ноил шудан ба рақобатпазирӣ;
- коркард ва пешниҳоди тавсияҳо оид ба такомули механизми таъмини рақобатпазирӣ дар мінтақаҳо.

Объекти таҳқиқот маҷмуи муносибатҳои иҷтимоию иқтисодие маҳсуб меёбанд, ки ба таъмини рақобатпазирии иқтисодиёти мінтақа вобаста мебошанд.

Мавзуи (предмети) таҳқиқот ташаккули механизми баланд бардоштани сатҳи рақобатпазирии иқтисодиёти вилояти Суғди Ҷумҳурии Тоҷикистонро тавсиф менамояд.

Фарзияи таҳқиқот дар он аст, ки ташаккули рақобатпазирии низоми иқтисодии мінтақа дар шароити муосир ҳамчун механизми калидии баланд бардоштани сатҳи некуваҳволии аҳолии мінтақа баромад менамояд.

Асосҳои назариявии таҳқиқот. Ба сифати асосҳои назариявии таҳқиқот пеш аз ҳама асарҳои илмии олимони иқтисоддони ҳориҷӣ ва ватанӣ оид ба ташаккули рақобатпазирӣ, санадҳои меъёрии ҳуқуқие, ки дар ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон дар солҳои соҳибиستиклолии давлатӣ замина барои таъмини рушди иҷтимоию иқтисодӣ, мустаҳкам намудан ва ноил шудан ба сатҳи баланди рақобатпазирӣ шудаанд, баромад мекунанд.

Асосҳои методологии таҳқиқот. Ҷанбаҳои методологии таҳқиқотро усулҳои диалектикаӣ, таъриҳӣ-мантиқӣ, усулҳои иқтисодии оморӣ, усулҳои таҳлилий, соҳторӣ-функционалӣ ва омилию кластерӣ, усулҳои анъанавии таҳлили иқтисодӣ, синтез, усулҳои ҷадвалию графикии визуалиқунонии маълумотҳои оморӣ ташкил кардаанд. Накши асосиро барои асоснок кардани

натицаҳои таҳқиқот, усулҳои системавию соҳтории асоснок намудани усули арзёбӣ ва инчунин муайян кардани самти такомули низоми идоракунӣ ва баланд бардоштани сатҳи рақобатпазирии иқтисодии минтақа бозидаанд.

Сарчашмаи маълумот. Сарчашмаи маълумотро дар таҳқиқоти мазкур иқтибосҳо аз Паёмҳои Асосгузори сулҳу ваҳдатӣ миллӣ - Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ба Мачлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, маводҳои нашргардидаи Агентӣ омори назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, маводҳои нашрнамудаи Сарраёсат ва раёсатҳои Агентии омори назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон дар вилоятҳои ҷумҳурӣ, алалхусус Сарраёсати Агентии омори назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон дар вилояти Суғд, инчунин иттилооти мақомоти иҷроияи ҳокимияти давлатӣ дар маҳалҳо (минтақаҳо), ҳисботҳои Раёсати андоз дар вилояти Суғд, мақомоти гумруқ, маводҳои Вазорати рушди иқтисод ва савдои Ҷумҳурии Тоҷикистон, Вазорати молияи Ҷумҳурии Тоҷикистон, маълумотҳои Кумитаи байнидавлатии омории ИДМ ташкил додаанд. Дар рафти иҷрои таҳқиқоти илмӣ пояи иттилоотиро шабакаи умумиҷаҳонии Интернет низ ташкил додааст.

Пойгоҳи таҳқиқот. Диссертатсия дар заминаи кафедраи иқтисодиёти корхонаҳо ва минтақаи Доғишгоҳи давлатии ҳуқуқ, бизнес ва сиёсати Тоҷикистон иҷро карда шудааст.

Навғонии илмии таҳқиқот дар инкишофи назарияҳои илмӣ оид ба таъмини рақобатпазирии иқтисодиёти минтақа, коркарди тавсияҳои илмӣ-амалӣ баҳри баланд бардоштани сатҳи рақобатнокии марзҳои алоҳидаи маъмурии ҳудудӣ мебошад.

Натиҷаҳои назаррасе, ки мундариҷаи навғонии илмиро инъикос менамоянд, аз инҳо иборат мебошанд:

- консепсияҳои илмии рақобатпазирии иқтисодиёти минтақа низомбандӣ карда шуда, дар заминаи он тасҳҳои мундариҷаи рақобатпазирии иқтисодиёти минтақа ворид карда шудааст. Аз ҷумла: рақобатнокии иқтисодиёти минтақа ин қобилияти маҷмӯавии мусоиди истеҳсолӣ, молиявӣ ва содиротии минтақа буда, дар сатҳи баланди фаъолнокии иқтисодӣ, ҷозибияти инвеститсионӣ, некӯаҳволии шоистаи аҳолӣ, самаранок истифодабарии захираҳои меҳнатӣ, табииӣ, сармоявӣ инъикос ёфта, ҷараёни истеҳсолот ба талаботҳои ҳам бозори доҳилӣ ва ҳам бозори беруна ҷавобгӯ мебошад;

- мавҷудияти усулҳои муҳталифи арзёбии вазъи рақобатпазирии минтақа исбот карда шуда, дар асоси он бартарияти услуби интегралии арзёбӣ, ки ба се низоми алоҳидаи нишондиҳандаҳо такя менамояд, асоснок карда шудааст. Онҳо чунинанд: якум, низоми индикаторҳои фаъолнокии иқтисодӣ, муҳити сармоягузорӣ; дуввум, сатҳи зиндагии аҳолӣ; саввум, мавҷудият ва самаранок истифодабарии захираҳои истеҳсолӣ. Алгоритми арзёбии рақобатпазирии иқтисодии минтақа коркард карда шудааст, ки пайдарҳамии амалҳои муайянро инъикос менамояд;

- таҳқиқ намудани таҷрибаи кишварҳои ҳориҷӣ оид ба таъмини рақобатпазирии минтақа, низомбандӣ ва дар ин замина мақбулияти амалияи мамолики ҳориҷӣ, алалхусус, ташкили мақомоти маҳсуси давлатӣ оид ба таъмини рақобатпазирии минтақа, яъне Шӯро оид ба рақобатпазирӣ (ИМА), мавҷудияти департаменти маҳсуси рақобатпазирӣ дар назди Вазорати савдои берунӣ ва саноат (Чопон); дар назди Вазорати рушди минтақаҳо (кишварҳои Аврупо) барои ташаккули механизми идоракунии рақобатпазирии минтақаӣ дар в. Суғди Ҷумҳурии Тоҷикистон ошкор карда шудааст. Муайян гардидааст, ки дар кишварҳои ҳориҷа баҳри таъмини рақобатнокӣ бештар ба фаъолияти маркетинги ҳудудӣ такя менамоянд, ки дар минтақаҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон низ мақбулият дорад;

- рақобатнокӣ дар асоси нишондиҳандаҳои фаъолнокии иқтисодӣ ва ҷозибияти инвеститсионӣ дар минтақаҳо раддабандӣ карда шудааст. Аз ҷумла, ш. Душанбе – сатҳи хеле баланд в. Ҳатлон – баланд ва в. Суғд – сатҳи миёнаи рақобатнокиро доранд. Исбот гардидааст, ки дар миқёси шаҳру ноҳияҳои вилояти Суғд сатҳи хеле

баланди рақобатнокӣ дар шаҳрҳои Хӯҷанд, Гулистон ва ноҳияи Ҷ. Расулов мавҷуд буда, дар шаҳрҳои Бӯстон, Панҷакент ва ноҳияҳои Б.Фафурӯв ва Маҷҷор – сатҳи баланд, шаҳру ноҳияҳои Айнӣ, Исфара, Спитамен ва Ашт – миёна ва шаҳру ноҳияҳои Истаравшан, Зафаробод ва Истиқлол – сатҳи пасти рақобатнокӣ мавҷуд мебошад;

- дар асоси нишондиҳандаҳои сатҳи зиндагии аҳолӣ, ҳамзамон истифодаи самараноки захираҳо рақобатнокии минтақа, аз ҷумла, в. Суғд дорои сатҳи баланди рақобатнокӣ арзёбӣ гардида, ш. Душанбе рақобатпазирии хеле баланд дошта, вилояти Ҳатлон ва НТҶ дорои сатҳи миёнаи рақобатнокӣ мебошад. Муайян гардидааст, ки аз рӯи сатҳи зиндагии аҳолӣ шаҳру ноҳияҳои Бӯстон, Гулистон ва Хӯҷанд мавқеи баланд, Б. Фафурӯв, Ашт, Исфара, Конибодом ва Ҷ. Расулов мавқеи миёна ва дигар шаҳру ноҳияҳои вил. Суғд дорои сатҳи пасти рақобатнокӣ мебошанд. Дар истифодабарии захираҳо ба гуруҳи сатҳи хеле баланд - ш. Бӯстон ва ш. Ҳӯҷанд дар сатҳи баланд – ш. Гулистон ва н. Б. Фафурӯв ва сатҳи миёна – ш. Панҷакент, н. Ашт ва н. Спитамен ва ба гурӯҳи сатҳи пасти рақобатнокӣ - дигар шаҳру ноҳияҳои вилоят шомил мегарданд;

- ҳисоби шохиси интегралии рақобатнокии минтақаҳо дар асоси якҷоя кардани қисмҳои таркибии он асоснок карда шудааст. Муайян гардидааст, ки ш. Душанбе мавқеи якум ва в. Суғд дуввумро дорад. Исбот шудааст, ки ҳолати мазкур ғайриқаноатбахш мебошад, зеро аз нишондиҳандаҳои миёнаи ҷумҳурияйи в. Суғд мавқеи поёнтар дорад. Ошкор гардидааст, ки шаҳру ноҳияҳои Бӯстон, Ҳӯҷанд, Гулистон аз рӯи шохиси интегралӣ сатҳи хеле баланд ва Б. Фафурӯв, Ҷ. Расулов, Панҷакент, Айнӣ, Ашт сатҳи миёна ва дигар шаҳру ноҳияҳо сатҳи пасти рақобатнокиро дорад;

- низоми чорабиниҳои ташкилӣ-идоракунӣ оид ба таъмини рақобатнокии иқтисодиёти худудҳои маъмурии минтақавӣ, ки аз зерқисматҳои зерин коркард ва пешниҳод шудааст: якум, ташаккули механизмҳои институтсионалии мусоидаткунанда; дуввум, танзимоти таъсиррасонии мақомоти идоракунии маҳаллӣ, механизмҳои функционалӣ - васоитӣ, барномавии мақсаднок, усулҳои мустақими танзим; саввум, такомули үнсурҳои низоми идоракунии мақомоти идоракунӣ дар самти соҳтор, технология ва захираҳо. Пешниҳод гардидааст, ки барои таъмин ва баланд бардоштани рақобатнокӣ стратегияи маркетингии минтақавӣ коркард ва татбиқ карда шавад.

Нуктаҳои ба ҳимояи пешниҳодшаванда:

1. Низомбандӣ намудани ҷанбаҳои назариявию методии рақобатпазирии иқтисодиёти минтақа ва дар асоси он тасҳех ворид кардан ба мағҳуми рақобатпазирии минтақа;

2. Исбот намудани гуногунҷабҳагии усулҳои арзёбии рақобатнокӣ, муайян намудани афзалияти усули интегралии арзёбии вазъи рақобатпазирии иқтисодиёти минтақа;

3. Асоснок намудани таҷрибаи хориҷӣ оид ба механизмҳои таъминкунии рақобатпазирии иқтисодиёти минтақа, ки дар амалияти иқтисодиёти миллӣ барои истифодабарӣ мақбул мебошанд;

4. Муайян намудани сатҳи рақобатпазирии минтақаҳои ҷумҳурӣ, аз он ҷумла шаҳру ноҳияҳои вилояти Суғд тибқи нишондиҳандаҳои ҷозибияти инвеститсионӣ ва фаъолнокии иқтисодӣ;

5. Муайян кардани сатҳи рақобатпазирии минтақаҳои ҷумҳурӣ ва шаҳру ноҳияҳои вилояти Суғд дар асоси вазъи некӯаҳволии аҳолӣ ва самаранок истифодабарии захираҳо;

6. Ҳисоби шохиси интегралии рақобатнокӣ ва дар асоси он арзёбии объективии сатҳи рақобатпазирии минтақаҳои ҷумҳурӣ ва шаҳру ноҳияҳои вилояти Суғд;

7. Коркарди тавсияҳо ва пешниҳодҳои илмӣ-амалӣ оид ба такомули механизми таъмини рақобатпазирӣ дар минтақаҳо.

Аҳамияти назариявӣ ва амалии таҳқиқот дар рушди консепсияҳои илмӣ ва асосноксозии ҷабҳаҳои методии арзёбии рақобатпазирӣ иқтисодиёти минтақа дида мешавад. Муқаррароти илмие, ки дар ҷараёни ичрои диссертатсия коркард шудааст, дар таҳия ва амалӣ намудани барномаҳо, стратегияҳо, консепсияҳо, ки баҳри баланд бардоштани рақобатпазирӣ иқтисодиёти минтақа аз ҷониби Вазорати рушди иқтисод ва савдои ҶТ, Вазорати молияи ҶТ, алалхусус мақомоти ичроияи ҳокимиюти давлатӣ дар маҳалҳо истифода шуда метавонад.

Хулосаҳои илмӣ ва таҳияи тавсияҳо барои мақомоти ичроияи ҳокимиюти давлатӣ дар сатҳи минтақаҳо метавонанд барои таъмини афзалиятҳои рақобатӣ дар иқтисодиёти минтақа истифода бурда шавад.

Ҷузъҳои алоҳидай кор, ки дар худ тавсияҳои концептуалиро ҷиҳати баландбардории рақобатпазирӣ иқтисодиёти минтақаҳо дар бар мегиранд, метавонанд дар раванди омӯзиши фанҳои «Назарияи иқтисодӣ», «Таҳлили иттилоотӣ – инноватсионӣ», «Иқтисодиёти минтақа», «Идоракуни давлатию маҳаллӣ» ва гайра истифода бурда шаванд.

Дараҷаи эътиимоднокии натиҷаҳои таҳқиқотӣ бо санчиши эътиимоднокии маълумот, кифоягии ҳаҷми маводи таҳқиқотӣ, коркарди омории натиҷаҳои тадқиқот, нашриётҳо тасдиқ карда мешавад. Хулоса ва тавсияҳо бо таҳлилҳои илмии натиҷаҳои тадқиқоти назариявию таҷрибавӣ асос ёфтаанд.

Мутобиқати диссертатсия ба шиносномаи ихтисоси илмӣ. Диссертатсия дар заминай Феҳристи ихтисосҳои доктори фалсафа (PhD) – доктор аз рӯи ихтисос дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки аз ҷониби КОА-и назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон тасдиқ гардидааст, ичро шуда, он ба Шиносномаи ихтисоси 6D050600 – Иқтисодиёти минтақавӣ ва ҳудудӣ) мувофиқат менамояд.

Саҳми шаҳсии довталаби дараҷаи илмӣ дар таҳқиқот. Ҳамаи марҳилаҳои ичрои нақшай кори диссертационӣ бо иштироки бевоситаи муаллиф, аз ҷумла, таҳияи мавзуъ, асосноккунӣ ва муҳиммияти он, мақсад ва вазифаҳо таҳқиқот ва гайра гузаронида шудааст. Муаллиф ҳиссай назаррасро дар коркарди механизмҳои идоракуниӣ ва баландбардории сатҳи рақобатпазирӣ иқтисодиёти вилояти Суғд дар шароити мусоир гузоштааст. Натиҷаи таҳқиқот дар шакли хулоса ва пешниҳодҳо дар мақолаҳои илмӣ нашр ва дар конференсияҳо дар солҳои 2017-2022 маърӯза шудаанд.

Тавсив ба амалисозии натиҷаҳои диссертатсия рисолаи тадқиқотӣ. Натиҷаҳои асосии кори илмӣ дар конференсияҳои илмию амалии байналхалқӣ, ҷумҳуриявӣ, вилоятӣ ва донишгоҳӣ ба нашр расонида шудаанд. Аз ҷумла, натиҷаҳои таҳқиқоти муаллиф дар конференсияи илмӣ-амалии ҷумҳуриявӣ “Саноатиқунонӣ - омили рушди иқтисодиёти ҷумҳурий”, конференсияи вилоятӣ дар ДИС ДДТТ (Хуҷанд, 2019) маҷмӯи мақолаҳо ва маърӯзай олимон ва устодони ДИС ДДТТ аз рӯи конференсияи анъанавии илмӣ-амалӣ (Хуҷанд, 2020), конференсияҳои илмӣ-амалии ДДҲБСТ (Хуҷанд, солҳои 2018, 2019) баррасӣ шуда ба нашр расидаанд.

Интишорот аз рӯи мавзуи диссертатсия. Аз рӯи мавзуи кори диссертационӣ 11 мақолаҳои илмӣ дар ҳаҷми 2,25 ҷ.ҷ. ба нашр расонида шуда, аз онҳо 7 мақола дар ҳаҷми 1,4 ҷ.ҷ. дар маҷаллаҳои илмии тақризшавандай КОА назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба нашр расонида шудааст.

Сохтор ва ҳаҷми диссертатсия. Кори диссертационӣ аз муқаддима, се боб, 8 фасл, хулоsavу пешниҳодот, рӯйхати адабиёти истифодашуда, ки 140 номгӯй дорад, иборат мебошад. Ҳаҷми умумии кори диссертационӣ 175 саҳифа матни чопӣ буда он 40 ҷадвал, 13 расмро дар бар мегирад.

ҚИСМИ АСОСИИ ДИССЕРТАТСИЯ

Дар муқаддима зарурат, мубрамияти мавзуи диссертатсия, дараачаи таҳқиқи илмӣ, объект, предмет, мақсад, вазифаҳои таҳқиқот, аҳамияти назариявӣ ва амалии таҳқиқот, навгониҳои илмӣ, нуктаҳои ба ҳимоя пешкашшаванд, апробатсия, саҳми шахсии унвончу матраҳ гардидааст.

Дар боби I - “Ҷанбаҳои назариявии рақобат ва рақобатпазирӣ минтақавӣ: моҳият ва таркиби иқтисодӣ” – нахуст ҷанбаҳои илмӣ, мундариҷаи иқтисодии мағҳуми рақобатпазирӣ минтақавӣ, равияни методии баҳодиҳии рақобатпазирӣ минтақавӣ ва таҷрибаи хориҷӣ оид ба идоракунии рақобатпазирӣ таҳқиқ карда шудааст.

Рақобатнокӣ бо мурури замон ҳамчун шарти асосии устувории фаъолияти низомҳои иҷтимоӣ-иқтисодӣ, аз ҷумла минтақаҳо баромад карда, боиси ташаккул ва рушди афзалиятҳои рақобатӣ, фаъолгардонии иқтисодӣ, беҳтарсозии некуваҳволии аҳолӣ, истифодаи нисбатан самаранок ва оқилонаи заҳираҳои иқтисодии минтақаҳо гардидааст.

Барои минтақаҳои мамлакатҳо муаммоҳои баланд бардоштани рақобатпазирӣ танҳо дар охирҳои аспи XX ва аввали аспи XXI ҳангоми густариши муносибатҳои бозорӣ муҳимиёт пайдо кардааст. Олими барҷастаи хориҷӣ дар самти муносибатҳои бозорӣ М. Портер моҳияти рақобатро байни минтақаҳо таҳқиқ намуда, қайд менамояд, ки он натиҷаи мубориза ё рақобати байни фирмаҳо мебошад.³

Боиси қайд аст, ки дар илми иқтисодии муосир аз ҷониби муҳаққиқон тавсифҳои зиёди рақобатпазирӣ минтақа мушоҳида мешаванд (ҷадвали 1). Таҳлили муқоисавии мазмуну мундариҷаи рақобатпазирӣ минтақа аз мавҷуд набудани фахмиши ягона ва ташаккулёфта дар ифҳои категорияи мазкур шаҳодат медиҳад.

Ҷадвали 1. - Ҷамъбасти таърифоти рақобатпазирӣ минтақавӣ

ТАЪРИФОТ	МУАЛЛИФОН
Рақобатпазирӣ минтақа – ин қобилияти минтақа оид ба фурӯши молҳои худ, ки ба талаботҳои стандартҳои байналхалқӣ аз рӯи натиҷаҳои баҳои пешгӯй мутобиқ мебошад.	Рове Мэйсон
Рақобатпазирӣ минтақа – ин қобилияти худудҳои истеҳсоли маҳсулот ва расонидани хизмат, ки бо талаботҳои бозорӣ мутобиқ мебошад ва имкони дар як вақт нигоҳ доштани суръати баланди инкишоф ва сатҳи мӯътадили даромади аҳолиро ифода менамояд.	Д.Н. Колкин, В.П. Шорохов
Рақобатпазирӣ ин қобилияти ташхисии (диагностикии) минтақа доир ба тобоварии рақобат дар муқоиса бо минтақаҳои монанд дар бозорҳои мушаҳҳас (дохилӣ ё берунӣ) мебошад.	Р.А. Фатхутдинов
Рақобатпазирӣ минтақа – ин қобилияти воқеӣ ва потенсиалии минтақа, инчунин имконоти мавҷудбудаи он доир ба лоиҳақашӣ, истеҳсол ва фурӯши молҳо, ки аз рӯи тавсифоти нарҳӣ ва файринарҳӣ, дар маҷмуъ ҳангоми баҳодиҳии ташхисӣ барои истеъмолгарон нисбат ба молҳои минтақаҳои рақобатӣ ҷолибтар мебошад.	Ю.Б. Рубин

³ Портер М. Конкуренция: пер. с англ. / М. Портер. – М.: Вильямс, 2005, - 608 с.

давоми ҷадвали 1.

Рақобатпазирии минтақа – ин қобилияти мақомотҳои минтақавӣ барои баланд бардоштани сатҳи зиндагии аҳолӣ бо роҳи ҷалби сармоя дар муҳити бизнес, рушди соҳаҳои афзалиятноки иқтисодӣ, инфрасохторҳо ва бизнеси хурд мебошад.	М.В. Винокурова
Рақобатпазирии минтақа – қобилияти иқтисодиёти минтақавӣ барои таъмини рушди некуаҳволии аҳолии минтақа дар шароити иқтисодиёти кушода.	Ю.А. Скопин
Рақобатпазирии минтақа, пеш аз ҳама, тавассути баланд бардоштани сатҳи зинадагонии аҳолӣ таъмин кардашуда, амалӣ намудани чораҳои мувоғиқ ва нисбатан инъикоскунандай баландбардории сатҳи зиндагии аҳолиро талаб менамояд.	Е.В. Гуторин
Рақобатпазирии минтақа – қобилияти таъминоти сатҳи баланди зиндагонии аҳолӣ ва имконоти истифодаи потенсиали иқтисоди (молиявӣ, истеҳсолӣ, меҳнатӣ, инноватсионӣ, захиравиу ашёй) - и дар минтақа вучуддошта.	Б.А. Чуб
Рақобатпазирии минтақа ба ҳуд қобилияти минтақаро доир ба таъсис ва истифодаи афзалиятҳои рақобатӣ барои нигоҳдорӣ ва ё беҳтарсозии мавқеи ҳуд дар байни минтақаҳо дар бар мегирад.	Раҳимов А.М.
Рақобатпазирии минтақа метавонад танҳо тавассути идорақунии афзалиятҳои рақобатии субъектҳои фаъолияти бозории минтақа (корхонаҳо, ташкилотҳо) амалӣ гардонида шавад.	Улмасов Ф.М.
Рақобатпазирии молистеҳсолкунандагони минтақавӣ аз детерминантҳо (муқарраротҳо)-и маҷмуи ҳосиятҳои истеъмолӣ, нарҳҳо, сифати мол, муқоиса пешниҳод ва ҳариди он дар бозорҳои дохилӣ ва берунӣ ташаккул мейёбад.	Ҳакимов А.
Рақобатпазирии иқтисодиёти минтақа ин қобилияти маҷмуавии мусоиди истеҳсолӣ, молиявӣ ва содиротии минтақа буда, дар сатҳи баланди фаъолнокии иқтисодӣ, ҷозибияти инвеститсионӣ, некӯаҳволии шоистаи аҳолӣ, самаранок истифодабарии захираҳои меҳнатӣ, табӣ, сармоявӣ инъикос ёфта, ҷараёни истеҳсолот ба талаботи ҳам бозори дохилӣ ва ҳам бозори беруна ҷавобгӯ мебошад.	Таърифи муаллифӣ

Сарчашма: таҳияи муаллиф

Гурӯҳи аввали муайянкункунандагони таърифи рақобатпазирии минтақа, қобилияти рақобатбардоштии минтақаро дар бозори молҳо алоқаманд медонанд. Вале, набояд фаромӯш кард, ки муваффақияти танҳо як корхонаи рақобатпазир дар бозор аз дараҷаи баланди рақобатпазирӣ дар тамоми ҳудуд шаҳодат намедиҳад.

Дуюм гурӯҳи муҳаққиқон бошанд, рақобатро ҳамчун қобилияти рақобатпазирии иқтисодиёти минтақа барои таъмини некуаҳволии сокинони минтақаю ҳуқуқҳои он арзёбӣ менамоянд. Аз ин лиҳоз, дар чунин таърифҳо фаҳмиши рақобат маҳдуд ифшо гардида, барои ноил шудан ба рақобатпазирӣ дастоварди минтақаи рақобатпазир танҳо вобаста ба рушди сатҳи зиндагии аҳолӣ баррасӣ мегардад.

Гурӯҳи сеюми муҳаққиқон таҳти рақобатпазирии минтақа, қобилияти таъсисдихӣ, муайянкунӣ ва истифодаи афзалиятҳои рақобатиро мефаҳманд, ки барои беҳтар карданӣ мавқеи рақобатии минтақа равона карда шудааст. Ба ақидаи мо, чунин баррасии рақобатпазирӣ нисбатан ба воқеяят наздик мебошад.

Айни замон, дар назария ва амалияи илми иқтисод миқдори зиёди усулҳои

баҳодиҳии рақобатпазирии мінтақа вүчуд дорад, ки онҳо ба арзёбии ҷолибияти мінтақа, сатҳи зиндагонии аҳолӣ ва самаранокии истифодаи захираҳо асос меёбанд. Дар асоси онҳо усули дигари арзёбии сатҳи рақобатпазирии мінтақа, яъне арзёбии интегралӣ низ мавҷуд аст. Бояд қайд кард, ки тарзи усули мазкур бо таври васеъ дар миқёси таҷрибаи ҷаҳонӣ истифода мешавад.

Ба андешаи мо, сатҳи интегралии рақобатпазирии мінтақа нишондиҳандаи нисбӣ (коэффициент) ба хисоб рафта, бузургии он набояд аз ҳудудҳои он ва шумораи аҳолӣ вобастагӣ дошта бошад. Бинобар он, бузургии нишондиҳандаҳои алоҳидай рақобатпазирӣ ҳангоми арзёбии интегралӣ дар шакли воҳидҳои ченакӣ, бо нишондодҳои нисбӣ ифодашуда, яъне: бузургихои сарикасӣ, суръат, хиссавӣ ва баъзан дар намудҳои истиснӣ – баҳои холҳо (балл)-ро дар бар мегирад. Низоми нишондиҳандаҳои арзёбии интегралӣ дар ҷадвали 2 оварда шудааст.

Ҷадвали 2. - Низоми нишондиҳандаҳои арзёбии интегралии сатҳи рақобатпазирии мінтақа

Нишондиҳандаҳои маҳсус	Воҳиди ченак
I. Нишондиҳандаҳои ҷолибияти инвеститсионӣ ва фаъолнокии мінтақа, ($P_{чи}$)	
Инвеститсия дар сармояи асосӣ	млн. сомонӣ
Инвеститсия ба маҷмуи маҳсулоти мінтақа (МММ)	%
Индекси умумии ҳаҷми инвеститсия	%
Инвеститсия дар сармояи асосӣ ба ҳар сари алоҳӣ	ҳаз. сомонӣ / нафар
II. Нишондиҳандаҳои сатҳи зиндагии аҳолии мінтақа, ($P_{сза}$)	
Таъминнокии аҳолӣ бо манзил ва ё сармоягузорӣ ба манзил	м^2 / нафар
Музди меҳнати миёнаи коргарон	сомонӣ / нафар
Сатҳи бекорӣ	%
Бузургии ақалияти зиндагӣ	сомонӣ / нафар
Ҳаҷми хизматрасонии пулакӣ ба аҳолӣ	сомонӣ / нафар
Даромадҳои пулии аҳолии мінтақа	сомонӣ / нафар
Хиссаи аҳолии камбизоат	%
Шумораи ҷиноятҳои бақайдгирифта ба 10000 нафар аҳолӣ	адад
III. Нишондиҳандаи мавҷудият ва самаранокии истифодаи захираҳои мінтақа, ($P_{зм}$)	
Ҳаҷми маҷмӯи маҳсулоти мінтақа (МММ) ба ҳар як нафар	сомонӣ / нафар
Суръати тағиیرёбии ҳаҷми маҷмӯи маҳсулоти мінтақа	%
Вазни қиёсии ташкилотҳои зааровар	%
Ҳаҷми гардиши молии чакана	сомонӣ / нафар
Содироти маҳсулот ба хориҷи дур ва наздик	долл. ИМА / нафар
Зичии роҳҳои автомобилгарди истифодаи умум	км роҳҳо / 100 км ² худудҳо

Сарчашима: Ушвицкий, Л.И. Конкурентоспособность региона как новая реалия: сущность, методы оценки, современное состояние / Л.И. Ушвицкий, В.Н. Парахина // Сборник научных трудов СевКавГТУ. Серия “Экономика”. – Владикавказ: Северо-Кавказский гос. технический ун-т, 2005. – № 1. – С. 1-20.

Дар асоси истифодабарии нишондиҳандаҳое, ки дар ҷадвали боло оварда шудааст, зарibi “satҳи интегралии рақобатпазирии мінтақа ($K_{инт}$)” хисоб карда мешавад. Ин тағиирёбанда ҳамчун зарibi интегралии маълумотҳои умумии ҳамаи нишондиҳандаҳои муҳимро дар бар гирифта, хисоби он тавассути формулаи зерин сурат мегирад:⁴

⁴ Ушвицкий, Л.И. Конкурентоспособность региона как новая реалия: сущность, методы оценки, современное состояние / Л.И. Ушвицкий, В.Н. Парахина // Сборник научных трудов СевКавГТУ. Серия “Экономика”. – Владикавказ: Северо-Кавказский гос. технический ун-т, 2005. – № 1. – С. 1-20.

$$K_{\text{инт}} = \sqrt[3]{P_{\text{чи}} * P_{\text{сза}} * P_{\text{зм}}} \quad (1)$$

Ҳангоми арзёбии сатҳи самаранок истифодаи захираҳо дар баланд бардоштани сатҳи некӯаҳволӣ, хулосаҳо дар асоси баҳои муқоисавӣ барои баҳодиҳии ҳолати он ки то чӣ андоза соҳибкорон ва давлат оид ба некӯаҳволии коргарони худ ва аҳолии дар ҳудудҳои онҳо истиқоматкунандағамхорӣ менамоянд, бароварда мешаванд. Ҳамзамон, дар ин ҷо омилҳои некӯаҳволӣ ва имконоти рушди он дар сурати равона сохтани эътибори ҳокимият ё корфармоён барои истифодаи пурраи иқтидори онҳо муайян карда мешавад.

Дар мамлакатҳои хориҷӣ таҷрибаи назаррас доир ба идоракуни рақобатпазирии ҳудудҳо, дар робита бо истифодаи модели бозории ҳочагидорӣ ҷамъ оварда шудааст, ки истифода ва татбиқи он барои минтақаҳо муфид мебошад.

Чунонҷӣ, дар ИМА доир ба ҳалли масоили рақобатпазирӣ Шӯрои иқтисодӣ дар назди Президент, мақомотҳои асосии федералӣ, ба монанди: молия, меҳнат, савдо, корҳои дохила, ҳочагии қишлоқ ва дигарон фаъолият мебаранд. Дар Ҷопон низоми бисёршоҳай давлатӣ оид ба ҳалли муаммоҳои рақобатпазирӣ, ҷанбаҳои дохилӣ ва берунии он мавҷуд аст, ки он Вазорати савдои берунӣ ва саноат (ВСБС) мебошад.⁵ Аз шумораи мамлакатҳои Аврупои гарбӣ, механизми нисбатан таъсиррасон ба рақобатпазирии иқтисодиёти миллиро Олмон дорад, ки бо ин масъала Вазорати иқтисод ва молия машғул мебошад.

Махсусан таваҷҷуҳ ҷалбкунанда таҷрибаи ташаккулдиҳии фаронсавӣ ҳамчун қутби рақобатпазирӣ номгузоришаванд мебошад, ба монанди консорсиум (кластерҳо)-и муттаҳидсозандай ташкилотҳои тадқиқотӣ, марказҳои таълимӣ ва корхонаҳои саноатӣ.

Дар боби II - “Таҳлили ҳолати рақобатпазирии минтақаҳои иқтисодиёти миллӣ” – ҳолати ҷории рақобатпазирии минтақа, омилҳои ба он таъсиррасонда, рақобатпазирии иқтисодиёти минтақавӣ арзёбӣ карда шудааст.

Рақобатнокии минтақа тавассути мавҷудияти афзалиятҳои рақобатӣ, яъне омилҳое, ки ба минтақа имконияти бадастовардани мавқеи боз ҳам бехтарро нисбат ба дигар минтақаҳои қишвар медиҳанд, муайян карда мешавад. Афзалиятҳои муайянни рақобатпазириро вилояти Суғди Ҷумҳурии Тоҷикистон низ дорад, ки ба онҳо мавқеи хуби ҷойгиршавии ҷуғрофии минтақа дохил мешавад. Вилояти Суғд субъектҳои рушдёфтai саноатӣ, ашёи ҳоми зиёд, таъминоти робитаҳои иқтисодӣ байни дигар минтақаҳои ҷумҳуриро дорад. Наздик будани марказҳои қалони саноатӣ, гузариши Шоҳроҳи абрешим тавассути ҳудудҳои алоҳидаи вилоят, пайвасткунии минтақаҳои шимолу гарбӣ бо Ӯзбекистон ва ҷанубу шарқ бо Қирғизистон, имконият барои рушди робитаҳои самаранокии кории байниминтақавӣ ва ҳусусияти байналхалқӣ дошта, аз ҷумла ҳамкориҳои иқтисодӣ-тиҷоратиро фароҳам меоварад.

Ба ҳудудҳои вилоят роҳҳои оҳани пайвасткунандаи Ҳучанд-Самарқанд-Алмаато-Ақтау-Саратов-Москва (бо баромад ба шарқ ба шоҳроҳи Транссибирӣ), ки ҳамчун асос барои рушди стратегии соҳаҳои ояндадор ба ҳисоб меравад, дар бар мегиранд. Аз ҳудуди вилояти Суғд роҳи бузурги обӣ ба монанди Сирдарё (гарчанде ҳамчун роҳи обӣ пурра истифода намегардад) мегузаранд. Фазои ҳавоӣ ба худ роҳрави байналхалқии Ғарб бо шарқро дар бар мегирад. Инҷунин, ба рушди ҳочагидории вилоят таъсири мусбиро гузариши шоҳроҳҳои нақлиёти автомобилии «Душанбе-Ҳучанд-Ташкент-

⁵ Суспицин С.А. Исследования территориальных систем / С.А. Суспицин // Регион: экономика и социология. - 2014. - № 2. – С. 20-48.

Туркистан» аз худудҳои он ва аз Федератсияи Руссия ба Аврупо мегузоранд.

Бо истифода аз усули пешниҳодшудаи олимони рус оид ба арзёбии ҳолати рақобатпазирии минтақаҳо, ки дар қисми назариявии таҳқиқоти мазкур баррасӣ гардидааст, ҳолати рақобатпазирии вилояти Суғд арзёбӣ карда шудааст. Чӣ тавре ки таҳқиқ карда шудааст, тибқи ақидаи муҳаққиқон, нишондиҳандаҳои маҷмуавии рақобатпазирии минтақа (Ринт) аз се гуруҳ ташаккул меёбанд: нишондиҳандаҳои ифодакунандай сатҳи зиндагӣ; ҷолибияти инвеститсионии минтақа; мавҷудият ва самаранокии истифодаи захираҳои минтақа” Вале дар ин самт як нуктаро қайд намудан зарур аст, ки барои арзёбӣ намудани сатҳи рақобатпазирӣ гуруҳбандии минтақаҳо аз рӯйи коэффициенти интегралии рақобатпазирӣ (Ринт) ба матлаб мувоғиқ аст. Аз ин лиҳоз, дар асоси низомбандӣ намудани ақидаҳои олимони зиёди хориҷиву ватаний, назарияҳои рақобатпазирӣ чунин гуруҳбандӣ пешниҳод гардидааст:

- агар зариби интегралии рақобатпазирӣ (Ринт) аз 1 калон бошад, он гоҳ Ринт>1,0 рақобатпазириро дар сатҳи “хеле баланд” арзёбӣ менамояд, зоро дар ин ҳолат қулли афзалиятҳои рақобатӣ дар сатҳи баланд истифода мешаванд;

- агар қимати зариб ба $0,8 < \text{Ринт} < 1,0$ баробар бошад, бояд рақобатпазирӣ дар сатҳи “баланд” арзёбӣ карда шавад;

- агар қимати зариб дар байни $0,5 < \text{Ринт} < 0,8$ қарор гирад, рақобатпазирӣ бояд дар сатҳи “миёна” арзёбӣ шаванд. Зоро аз нисф зиёди афзалиятҳои рақобатӣ дар чунин ҳолат мавҷуд мебошад;

- агар қимати зариб дар байни $0,3 < \text{Ринт} < 0,5$ қарор дошта бошад, бояд сатҳи “пасти” рақобатпазирӣ хислат дода шавад;

- агар қимати зариб аз $0,3$ паст бошад, яъне $\text{Ринт} < 0,3$ бошад, сатҳи “хеле пасти” рақобатпазириро ифода мекунад.

Ҳамин тавр, тавассути усули зерин сатҳи рақобатпазирии минтақаҳо арзёбӣ мегардад. Барои расидан ба ин ҳадаф индексҳои муқоисавӣ дар қаламрави ҷумҳурӣ ба ҳисоби миёна нисбат ба ҳар як нишондиҳанда ба таври алоҳида ҳисобу китоб карда шудааст, ки он дар ҷадвали 3 оварда шудааст.

Ҷадвали 3. - Нишондиҳандаҳои ҷолибияти инвеститсионӣ ва фаъолнокии минтақаҳои ҷумҳурӣ дар соли 2020

Минтақаҳои ҶТ	Инвеститсия ба сармояи асосӣ		Суръати рушди ҳаҷми умумии маҳсулоти саноатӣ		Инвеститсия ба сармояи асосӣ ба ҳар сари аҳолӣ		Шохиси рақобатнокӣ аз рӯи ҷолиб. инвеститсия ва фаъол (K ₁)
	млн. сомони	Шохиси муқоисавӣ нисбат ба қимати миёна	Бо фоиз	Шохиси муқоисавӣ нисбат ба қимати миёна	бо сомонӣ	Шохиси муқоисавӣ нисбат ба қимати миёна	
Вилояти Суғд	1093,9	0,452	116,1	1,125	480,1	0,283	0,524
Вилояти Хатлон	2599,2	1,073	101,1	0,980	702,1	0,414	0,758
ВМҚБ	180	0,074	89,3	0,865	1591,2	0,938	0,392
НТҶ	694,1	0,287	110,5	1,071	1988,4	1,172	0,711

Ш.Душанбе	2699,5	1,114	98,9	0,959	3719,1	2,193	1,328
Ба ҳисоби миёна дар ҷумхурӣ	2422,3	1,000	103,18	1,000	1696,1	1,000	-

Сарчашма: ҳисоби муаллиф аз манбаъҳои: *Омори солонаи вилояти Суғд. – Ҳуҷанд; Сарраёсати Агентии омори назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон дар вилояти Суғд, 2020. – С. 741, 743, Минтақаҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон: 30 соли Истиқололияти давлатӣ / Маҷмӯаи оморӣ. – Душанбе, Агентии омори назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, 2021. - С. 310, 311.*

Чӣ тавре ки аз ҷадвали 3 бармеояд, дар байни минтақаҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон аз рӯйи нишондиҳандай ҷолибияти инвеститсионӣ ва фаъолнокии иқтисодии минтақаҳо шаҳри Душанбе сатҳи “хеле баланд”-и рақобатпазирӣ дорад. Вилояти Ҳатлон ва ноҳияҳои тобеи ҷумхурӣ сатҳи “баланд”-и рақобатпазирро соҳиб мебошанд ва вилояти Суғд бошад дар байни минтақаҳо сатҳи “миена”-и рақобатпазирӣ ноил шудааст. Аз ин ҷо хулоса намудан мумкин аст, ки иқтидори иқтисодии вилояти Суғд ҷиҳати ҷалби инвеститсияҳо ва таъмини фаъолнокии баланди субъектҳои иқтисодӣ пурра истифода нашудааст.

Сатҳи рақобатпазирӣ шаҳру ноҳияҳои вилояти Суғд аз рӯй меъёри ҷолибияти инвеститсионӣ ва фаъолнокии иқтисодии шаҳру ноҳияҳои вилояти Суғд мавриди таҳқиқ қарор дода шудааст, ки натиҷаи он дар ҷадвали 4 инъикос гардидааст.

Ҷадвали 4. - Нишондиҳандаҳои ҷолибияти инвеститсионӣ ва фаъолнокии шаҳру ноҳияҳои вилояти Суғд дар соли 2020

Номгӯй	Бакордарории фондҳои асосӣ аз рӯи шаҳру ноҳияҳои вилоят		Корҳои соҳтмону васлқунӣ ба ҳар сари аҳолӣ		Маблағгузорӣ аз рӯи шаҳру ноҳияҳо ба ҳар сари аҳолӣ		Шохиси рақобатно кӣ аз рӯи ҷолиб. инвеститсионӣ ва фаъолнокӣ (K ₁)
	Ҳазор сомонӣ	Шохиси муқоисаӣ	сомонӣ	Шохиси муқоисаӣ	сомонӣ	Шохиси муқоисаӣ	
н.Айнӣ	6343,5	0,104	705,8	1,388	708,2	0,962	0,518
н.Ашт	64879,3	1,068	343,7	0,676	375,3	0,510	0,717
н.Б.Фафуров	123854	2,038	332,9	0,655	402,8	0,547	0,901
ш.Бӯстон	36881,3	0,607	633,7	1,246	664,1	0,902	0,880
ш.Гулистон	146204	2,406	473,9	0,932	2790,9	3,791	2,041
н.Деваштич	14845	0,244	737,5	1,451	234,4	0,318	0,483
н.Зафаробод	7139,6	0,117	477,4	0,939	235,5	0,320	0,328
ш.Истиқлол	3520	0,058	953,4	1,875	195,5	0,266	0,307
ш.Истаравшан	41446,2	0,682	12,6	0,024	232,5	0,316	0,173
ш.Исфара	146959	2,418	135,1	0,265	197,5	0,268	0,556
ш.Конибодом	55889,9	0,920	232,4	0,457	163,4	0,222	0,454
н.Кӯҳистони Маҷҷаҳон	3516	0,058	724,2	1,424	738,1	1,003	0,436

давоми ҷадвали 4.

н.Мастчоҳ	77164,1	1,270	508,8	1,001	569,0	0,773	0,994
ш.Панҷакент	35546,8	0,585	553,5	1,089	556,5	0,756	0,784
н.Спитамен	35963,8	0,592	273,6	0,538	356,3	0,484	0,536
ш.Хӯҷанд	170265	2,802	1328,5	2,610	1519,3	2,064	2,471
н.Ҷ.Расулов	115324	1,898	272,4	0,535	2854,6	3,877	1,579
н.Шаҳристон	8188,2	0,135	448,7	0,882	458,0	0,622	0,420
Ба миёна вилоят	60773,9	1,000	508,2	1,000	736,2	1,000	-

Сарҷамиш: ҳисоби муаллиф аз манбаъҳои: Омори солонаи вилояти Суғд. – Хӯҷанд; Сарраёсати Агентии омори назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон дар вилояти Суғд, 2020. – С. 706, 732, 743; Минтақаҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон: 30 соли Истиқлолияти давлатӣ / Маҷмӯаи оморӣ. – Душанбе, Агентии омори назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, 2021. - С. 310, 311.

Рақамҳои оморӣ аз он шаҳодат медиҳанд, ки шаҳрҳои Хӯҷанд ва Гулистон, ноҳияи Ҷ. Расулов дар миқёси шаҳру ноҳияҳои вилояти Суғд нисбатан сатҳи баланди рақобатпазирӣ дорад, ки нишондиҳандаи интегралии рақобатпазири ин маҳалҳо аз 1,5 зиёд аст. Ноҳияҳои Б. Ғафуров ва Мастчоҳ, шаҳрҳои Бустон ва Панҷакент нисбатан сатҳи рақобатпазирии баланд доранд, зеро истифодабарии афзалиятҳои рақобатпазирӣ дар ин шаҳру ноҳияҳо ба 1,0 хело наздик мебошад. Шаҳру ноҳияҳои Айнӣ, Исфара, Спитамен, Ашт бошанд, ҳамчун дори сатҳи миёнаи рақобатпазирӣ ҳислат додан мумкин аст, ки зарибҳои ҳосилшуда аз 0,5 зиёд буда то 0,8-ро ташкил мекунанд. Дигар шаҳру ноҳияҳои вилояти Суғд сатҳи пасти рақобатпазирӣ доранд, зеро нишондиҳандаи рақобатпазирӣ оид ба фаъолнокии иқтисодӣ ва ҷалби инвеститсияҳо дар ин ҳудудҳо аз 0,5 поёнтар мебошанд. Боиси қайд аст, ки аз ҳама нишондиҳандаҳои пасти ракобатпазириро ноҳияи Зафаробод, шаҳри Истиқлол, шаҳри Истаравшан ва бокимонда ноҳияҳои минтақа соҳиб мебошанд.

Дар навбати дуввум сатҳи рақобатпазирии минтақаҳои мамлакатро аз рӯи сатҳи зиндагии аҳолӣ мавриди таҳқиқ қарор дода шудааст. Бо ин мақсад чунин нишондиҳандаҳое, ки барои тавсифи сатҳи зиндагии аҳолӣ мусоидат менамояд, истифода бурдан зарур аст: музди меҳнати номиналии миёна; ҳаҷми хизматрасонии пулакӣ ба ҳар сари аҳолӣ; таъмин будани аҳолӣ бо манзил ба ҳисоби ҳар як нафар истиқоматкунанда; шумораи ҷиноятҳо ба ҳар ҳазор нафар аҳолӣ.

Боиси зикр аст, ки зиёдшавии шумораи ҷиноятҳо нисбат ба 1000 нафар аҳолӣ ҳолати манғӣ мебошад. Бинобар ин дар вақти ҳисоби шохиси муқоисавии ин нишондиҳанда беҳтарин мебошад, агар аз ҳисоби миёна кам бошад. Агар нишондиҳандаи мазкур аз ҳисоби миёнаи шумораи ҷиноятҳо ба ҳар ҳазор нафар аҳолӣ дар сатҳи ҷумҳурӣ кам бошад, ҳамон қадар ба мақсад мувофиқ аст.

Аз ҳисобҳо маълум гардид, ки дар байни минтақаҳо шаҳри Душанбе рақобатпазирии нисбатан баланд дорад, зеро шоҳаи ҳисобшуда аз 1 зиёд аст ва 1,493-ро ташкил мекунад. Вилояти Суғд ва ВМҚБ аз рӯи ин нишондиҳанда сатҳи баланди рақобатпазирӣ дорад, ки он ба 1 наздик мебошад. Зикр кардан бамаврид аст, ки нишондиҳандаи вилояти Суғд ба 0,7979 ва ВМҚБ ба 0,7429 баробар шудааст. Дигар минтақаҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон, яъне вилояти Ҳатлон ва НТҔ аз рӯи нишондиҳандаи арзёбӣ сатҳи пасти рақобатпазирӣ дорад. Ҳамин тавр, минтақаҳое, ки ҳангоми муқоисаи сатҳи зиндагонии аҳолӣ сатҳи пасти рақобатпазирӣ доранд, ба масъалаҳои баланд бардоштани некуаҳволии коргарон, аҳолӣ ҷорабиниҳои маҳсус коркард намуда, мақомоти давлатӣ таваҷҷӯҳи маҳсус диханд.

Аз рӯи критерияи мазкур ҳолати кор дар шаҳру ноҳияҳои вилояти Суғд баррасӣ гардида, натиҷабардорӣ карда шуд. Сатҳи баланди рақобатпазириро дар

байни шаҳру ноҳияҳои вилояти Суғд аз рӯи критерияи сатҳи зиндагонии аҳолӣ дар солҳои охир шаҳри Бӯстон (нишондоди рақобатпазирӣ – 2,081), шаҳри Гулистон (1,527) ва шаҳри Ҳучанд (1,275) сатҳи баланди рақобатпазирӣ доранд. Ҳамин тавр гуфтан зарур аст, ки дар ин шаҳру ноҳияҳо нишондиҳандай мазкур аз 1 зиёд аст. Дар шаҳру ноҳияҳои зерини вилоят, ба монанди ноҳияи Б.Фафуров (0,595), ноҳияи Ашт (0,573), Исфара (0,658), Конибодом (0,737), Ҷ. Расулов (0,671) сатҳи рақобатпазирро миёна арзебӣ кардан мумкин аст, зоро нишондиҳандай мазкур аз 0,5 зиёд аст. Дигар шаҳру ноҳияҳои вилояти Суғд бошад дар сатҳи пасти рақобатпазирӣ қарор доранд.

Зикр кардан зарур аст, ки нишондиҳандай дигари муҳим, ки дар арзёбии сатҳи рақобатпазирӣ минтақа истифода мешавад, ин мавҷудият ва самаранокии истифодаи захираҳои минтақаҳо мебошад. Дар асоси шохисҳои муқоисавӣ байни минтақаҳои алоҳидай ҷумҳурӣ нисбат ба шохиси муқоисавии ҳисоби миёнаи ҷумҳурияйӣ ҳар як нишондиҳандай минтақаҳо дар алоҳидагӣ ҳисоб карда шудааст, ки он дар ҷадвали 5 оварда шудааст.

Ҷадвали 5. - Нишондиҳандай мавҷудият ва самаранокии истифодаи захираҳои дар минтақаҳои ҷумҳурӣ дар соли 2020

Минтақаҳои ҶТ	МММ ба ҳар нафар аҳолӣ		Ҳачми истеҳсоли маҳсулоти саноатӣ ба ҳар сари аҳолӣ		Гардиши моли чакана ба ҳар нафар аҳолӣ		Маблағгузорӣ аз ҳисоби ҳамаи манбаъҳои сармоядихӣ ба ҳар сари аҳолӣ		Шохиси рақобатнокӣ аз рӯи мавҷ.ва самар. захира (K_3)
	сомонӣ / нафар	Шохиси муқоиса нисбат ба қимати миёна	сомонӣ/нафар	Шохиси муқоиса нисбат ба қимати миёна	сомонӣ/нафар	Шохиси муқоиса нисбат ба қимати миёна	Сомонӣ	Шохиси муқоиса нисбат ба қимати миёна	
Вилояти Суғд	7853,7	0,920	5656,5	2,029	3432,8	1,127	480	0,283	0,841
Вилояти Ҳатлон	6445,9	0,755	2626,8	0,942	1954,5	0,642	702,1	0,414	0,574
ВМҚБ	4602,4	0,539	989,6	0,355	653,4	0,215	1591,2	0,938	0,338
НТҶ	6108,1	0,715	1484,5	0,533	1972,6	0,648	1988,3	1,172	0,661
ш.Душанбе	17677,7	2,071	3178,9	1,141	7217,5	2,369	3719,1	2,193	2,306
Ба ҳисоби миёна дар ҷумҳурӣ	8537,6	1,000	2787,3	1,000	3046,2	1,000	1696,1	1,000	-

Сарчашма: ҳисоби муалиф аз манбаъҳои: Минтақаҳои Ҕумҳурии Тоҷикистон: 30 соли Истиқолияти давлатӣ / Маҷмӯаи оморӣ. – Душанбе, Агентсии омори назди Президенти Ҕумҳурии Тоҷикистон, 2021. - С. 123; 321; 311.

Чӣ тавре ки маълум гардид, аз рӯи нишондиҳандай мавҷудият ва самаранокии истифодаи захираҳо дар байни минтақаҳо рақобатпазирӣ сатҳи “хело баланд”-ро шаҳри Душанбе (2,306) соҳиб мебошад, ки аз 1,0 зиёд мебошад. Мавқеи дуюмро вилояти Суғд (0,841) ишғол менамояд, ки онро рақобатпазирӣ сатҳи баланд

гуфтан имконпазир аст ва нишондоди он аз 0,8 зиёд аст. НТЧ ва вилояти Хатлон бошанд сатхи миёнаи рақобатпазирӣ дорад, ки нишондиҳандаи онҳо дар байни 0,5 то 0,8 қарор доранд. Минтақаи ВМКБ сатхи пасти рақобатпазирӣ дошта, он ба 0,338 баробар аст. Хулосаи мазкур ба ҳақиқати ҳол хело наздик аст. Зоро ҳоло дар ВМКБ иқтидорҳои пурра ба раванди тақрористехсол ворид нагардонида, барои оянда имкониятҳои васеъ ва самтҳои навро минтақаи мазкур доро мебошад.

Аз рӯи критерияи усули болозикр ҳолати мавҷуда дар шаҳру ноҳияҳои вилояти Суғд низ таҳлил гардид, ки дар ҷадвали 6 инъикос гардидааст.

Ҷадвали 6. - Нишондиҳандаҳои мавҷудият ва самаранокии истифодаи захираҳо дар шаҳру ноҳияҳои вилояти Суғд дар соли 2020

	Суръати афзоиши истехсолот		Ҳаҷми истехсоли маҳсулоти саноатӣ ба ҳар сари аҳолӣ	Гардиши моли чакана ба ҳар нафар аҳолӣ		Маблағузорӣ аз ҳисоби ҳамаи манбаъҳои сармоядӣ ба ҳар сари аҳолӣ		Шоҳиси рақобатнок аз рӯи мавҷ. ва самар. захира (K_3)	
	Бо фоиз нишбат ба соли гузашта	Шоҳиси мӯжоиса	Сомони/нафар	Шоҳиси мӯжоиса	Ҳазор ҳазор / сомонӣ/нафар	Шоҳиси мӯжоиса	Ҳазор / сомонӣ		
н.Айнӣ	122,8	1,121	13667,5	1,039	1252,4	0,333	708,7	1,114	0,756
н.Ашт	102,6	0,936	1349,3	0,103	2102,8	0,559	375,0	0,589	0,316
н.Б.Фафуров	190,1	1,734	6564,0	0,499	4341,5	1,153	402,9	0,633	0,858
ш.Бӯстон	127,1	1,160	13823,5	1,050	16141,7	4,287	3729,9	5,863	3,129
ш.Гулистон	67,7	0,618	48000,0	3,647	1742,0	0,463	496,0	0,780	0,933
н.Деваштич	116,7	1,065	406,1	0,031	1018,6	0,271	234,6	0,369	0,149
н.Зафаробод	107,5	0,981	2916,1	0,222	3166,5	0,841	234,8	0,369	0,407
ш.Истиқлол	106,2	0,969	2277,8	0,173	7388,9	1,962	194,4	0,306	0,465
ш.Истаравшан	103	0,940	1996,4	0,152	3360,5	0,893	232,7	0,366	0,360
ш.Исфара	102,6	0,936	1338,1	0,102	3483,5	0,925	197,5	0,310	0,301
ш.Конибодом	103,4	0,944	1502,8	0,114	2200,8	0,585	163,4	0,257	0,253
н.Кӯҳистони Мастҷоҳ	106,8	0,975	155,0	0,012	197,7	0,053	736,4	1,158	0,089
н.Мастҷоҳ	96,1	0,877	1708,6	0,130	1700,2	0,452	569,8	0,896	0,358
ш.Панҷакент	111,5	1,018	13769,0	1,046	1128,8	0,300	556,5	0,875	0,654
н.Спитамен	136,4	1,245	4645,8	0,353	2132,6	0,566	356,3	0,560	0,519
ш.Хӯчанд	115,3	1,052	8059,3	0,612	13445,8	3,571	1519,1	2,388	1,765
н.Ҷ.Расулов	137,4	1,254	2269,8	0,172	1825,8	0,485	284,8	0,448	0,361
н.Шаҳристон	99,7	0,910	825,9	0,063	1140,6	0,303	457,6	0,719	0,232
Ба ҳисоби миёна дар ҷумҳурӣ	109,6	1,000	13160,2	1,000	3765,0	1,000	636,1	1,000	-

Сарҷамиш: ҳисоби муалиф аз манбаъҳои: омори солонаи вилояти Суғд. – Хӯчанд;

Сарраёсати Агентии омори назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон дар вилояти Суғд, 2021. – С.332 ,587; 706.

Нишондиҳандаҳои низомбандишудаи ҷадвали 6 нишон медиҳанд, ки дар байни шаҳру ноҳияҳои вилояти Суғд сатҳи баланди рақобатпазиро аз рӯи критерияи мавҷудият ва самаранокии истифодаи захираҳо дар шаҳру ноҳияҳои минтақа дар

солҳои охир шаҳрҳои Бӯстон (нишондоди рақобатпазирӣ – 3,129), Хучанд (1,765) дорад. Ин шаҳрҳоро ба гуруҳи маҳалҳои дорои сатҳи хеле баланд рақобатпазирӣ ворид намудан мумкин аст, зеро дар ҳудудҳои зикрёфта нишондиҳандаи шохиси муқоисавӣ аз 1,0 зиёд муайян шудааст.

Дар асоси ҳисоби сатҳи рақобатпазирӣ аз рӯйи критерияи алоҳидае, ки ҷолибияти инвеститсионӣ, сатҳи зиндагии аҳолӣ, истифодаи захираҳо муайян карда шуданд, имконияти ҳисоб кардан нишондиҳандаҳои интегралии маҷмуавӣ мумкин мебошад.

Сатҳи интегралии рақобатпазирӣ (R_i), ба ҳуд зариби интегралии маълумотҳои умумии ҳамаи нишондиҳандаҳои маҳсусро дар бар мегиранд, ки тавассути формулаи барои арзёбӣ истифода карда шавад⁶:

$$R_i = \sqrt[3]{K_1 * K_2 * K_3}, \quad (2)$$

Дар натиҷаи ҳисобу китоб маълум гардид, ки шохиси интегралии рақобатпазирӣ сатҳи баландро дар байни минтақаҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон соли 2020 ш. Душанбе соҳиб шудааст, ки қимати он аз 0,8 зиёд аст. Минтақаҳои дигари кишвар, вилоятҳои Суғд, Ҳатлон ва НТҶ бошад, дар арзёбии рақобатпазирӣ интегралӣ сатҳи миёнаро соҳиб мебошанд, ки қимати шохиси интегралии ин минтақаҳо дар байни 0,5 - 0,8 рост меояд. Таъқид кардан зарур аст, ки байни ин се минтақаҳо мавқеи беҳтарро вилояти Суғд доро мебошад, зеро ба сатҳи баланди рақобатпазирӣ минтақаҳо ноил аст, қимати 0,8-ро соҳиб шудани вилоят имкон дорад. Гарчанде ки вилояти Суғд нисбат ба дигар минтақаҳои кишвар нишондиҳандаи баландтар дорад ва он пас аз ш. Душанбе мавқеи дуюмро соҳиб мебошад, он нокифоя аст, зеро нишондиҳандаи мазкур аз шохиси интегралии рақобатпазирӣ миёна дар сатҳи ҷумҳурӣ поёнтар мебошад.

Чӣ тавре ки ибрози назар карда шуд, тавассути ҳамин усул шохиси интегралии рақобатпазирӣ дар байни шаҳру ноҳияҳои вилояти Суғд низ мавриди таҳқиқ қарор шудааст (ҷадвали 7).

Ҷадвали 7. - Нишондиҳандаи интегралии рақобатпазирӣ шаҳру ноҳияҳои вилояти Суғд дар соли 2020

Номгӯй/ шаҳру ноҳияҳои вилояти Суғд	0,394	0,518	Н.Айнӣ
Ҷолибияти инвеститсионӣ (K_1)	0,573	0,717	Н.Ашт
Сатҳи зиндагии аҳоли минтақа (K_2)	0,595	0,901	Н.Б.Ғафуров
	2,081	0,880	Ш.Бӯстон
	1,527	2,041	Ш.Гулистон
	0,341	0,483	Н.Деваштич
	0,416	0,328	Н.Зафаробод
	0,538	0,307	Ш.Истиклол
	0,301	0,173	Ш.Истаравшан
	0,658	0,556	Ш.Исфара
	0,737	0,454	Ш.Конибодом
	0,197	0,436	Н.Қӯҳистони Мағчӯҳ
	0,419	0,994	Н.Масҷӯҳ
	0,470	0,784	Ш.Панҷакент
	0,552	0,536	Н.СПИТАМЕН
	1,275	2,471	Ш.Хучанд
	0,671	1,579	Н.Ц.Расулов
	0,401	0,420	Н.Шаҳристон
	0,674	0,809	Ба ҳисоби миёна дар вилоят

⁶ Ушвицкий, Л.И. Конкурентоспособность региона как новая реалия: сущность, методы оценки, современное состояние / Л.И. Ушвицкий, В.Н. Парахина // Сборник научных трудов СевКавГТУ. Серия “Экономика”. – Владикавказ: Северо-Кавказский гос. технический ун-т, 2005. – № 1. – С. 1-20.

давоми ҷадвали 7.

Мавҷудият ва самар. истифод. заҳираҳо (K_3)	0,5364	0,756	0,756	0,316	0,316	0,5064	0,7719	0,858	0,858	1,7895	3,129	1,4273	0,933	0,3815	0,407	0,4251	0,465	0,2656	0,36	0,4793	0,301	0,4391	0,253	0,1970	0,089	0,5303	0,358	0,6223	0,654	0,5355	0,519	1,7716	1,765	0,7259	0,361	0,3393	0,232	0,7118	0,6613
Шоҳиси интегралии рақобатпазирӣ (R_i)																																							

Сарҷашма: ҳисоби муаллиф дар асоси формулаи 2 ва маълумоти Омори солонаи вилояти Суғд. – Ҳуҷанд; Сарраёсати Агентии омори назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон дар вилояти Суғд, 2021.

Чӣ тавре ки аз ҷадвали 7 бармеояд, дар байни шаҳру ноҳияҳои вилояти Суғд сатҳи “хеле баланди” рақобатпазиро шаҳрҳои Бустон, Ҳуҷанд, Гулистон соҳиб мебошанд, яъне нишондиҳандай шоҳиси интегралии инҳо аз 1,0 зиёд мебошад. Зикр кардан зарур аст, ки ноҳияҳои Б. Ғафуров, Ҷ. Расулов, ш. Панҷакент инчунин ноҳияҳои Айнӣ ва Аштро мутобики ҳисоби шоҳиси нишондиҳандай интегралии рақобатпазирӣ дар сатҳи миёнаи рақобатпазирӣ арзёбӣ кардан зарур аст. Бояд таъкид кард, ки шаҳру ноҳияҳои дигари вилояти Суғд, ки аз рӯйи арзёбӣ нишондиҳандай рақобатпазирӣ сатҳи миёна доранд, яъне шоҳиси аз 0,5 зиёд доранд, ҳолати рақобатпазиро қаноатбахш ҳисобидан ғайриимкон аст. Зеро аз нишондиҳандай миёнаи вилоятӣ индикаторҳои ин ҳудудҳо поёнтар аст. Аз ин баррасӣ бармеояд, ки дар шаҳру ноҳияҳои мазкур низ масъалаи баланд бардоштани рақобатпазирӣ бояд дар меҳвари диққати мақомоти ваколатдор қарор дода шавад.

Дар боби III - “Такомули механизми идоракуни рақобатпазирӣ минтақавӣ” - роҳҳои такмилдиҳии механизми идоракуни рақобатпазирӣ дидо баромада шудааст.

Пурзӯршавии рақобати байниминтақавӣ, ба миён омадани тағйиротҳо ҳам дар муҳити беруна ва ҳам дар дохилаи минтақа зарурияти коркарди механизми идоракуни рақобатпазирӣ минтақаро ба миён овардааст. Ичрои маҷмуавии вазифаҳои иҷтимоӣ-иқтисодӣ, баланд бардоштани самаранокии истифодабарии заҳираҳо, шаклҳои нави алоқамандии илм ва соҳибкорӣ, ҷаҳонишавии рақобат, талаботҳои байналхалқии стандартикунонӣ ва гайра коркард ва истифодабарии механизмҳои муосири идоракуни рақобатпазирӣ минтақаро тақозо менамояд ва инчунин зарурияти баҳисобигирии омилҳои берунӣ ва дохилии рушди минтақавиро ба миён меорад.

Дар таркиби механизми идоракуни рақобатпазирӣ минтақа метавон се блоки асосии идоракуниро ҷудо намуд.

Блоки аввал – шаклҳои амалисозии раванди баланд бардоштани рақобатпазирӣ – ташаккули доираи институтионалии ба рақобатпазирӣ минтақа мусоидаткунанда талаб карда мешавад. Асоси ин блокро стратегияи рушди минтақа, стратегияи соҳавӣ, барнома ва лоиҳаҳои минтақавию маҳаллӣ ташкил медиҳанд.

Блоки дуюм - механизми таркибӣ ва идоракуни рақобатпазир - имконоти моддӣ, таҷрибаи танзимоти минтақа ва дигар омилҳоро дар бар мегирад.

Блоки сеюм ба худ як гурӯҳ васоитҳоро, ки шумора, таъинот ва дараҷаи истифодабарии вобаста аз вазифаҳои мушахҳас ва ҳалли онҳо метавонад аҳамияти гуногунро қасб намояд, дар бар мегирад. Аз ин сабаб, муайян намудани таъсири омилҳои гуногун ба маҷмуи унсурҳои ташаккули

механизмҳо мухим мебошад.

Мавриди зикр аст, ки муҳимиияти баамалбарории чунин васоити баланд бардоштани рақобатпазирӣ ҳамчун сиёсати кластерӣ дар вилояти Суғд ба таври назаррас меафзояд. Ин ҳолат, бо баҳои иқтидори кластерикунонии минтақа ва бо ёрии ҳисоби зарибҳои таҳассусгардонӣ, маҳалликунонӣ ва истеҳсолоти сарикасӣ асоснок карда мешавад.

Ҳамаи блокҳои зикршуда барои баланд бардоштани рақобатпазирӣ иқтисодиёти минтақа равона шудаанд ва метавонанд мунтазам барои расидан ба ҳадафҳои гузошташуда амал намоянд. Дар сатҳи минтақавӣ бо раванди баланд бардоштани рақобатпазирӣ ҳудуди маҳсуси субъектҳои минтақа, ки ба манфиатҳои иштирокчиёни зиёди он муҳолифат намекунад, алоқаманд мебошад.

Алгоритми амалҳо, дар самти баланд бардоштани рақобатпазирӣ иқтисодиёти минтақа бояд шаш марҳилаи асосиро дар бар гирад. Дар ин раванд, субъектҳои идоракуни минтақавӣ нақши мухим дошта, дар маркази бо иҷрои амалҳои зарурии ташкилӣ-идоракунӣ қарор мегиранд (расми 1).

Расми 1. – Алгоритми фаъолиятий мақомотҳои ҳокимиёти минтақавӣ дар доираи баланд бардоштани рақобатпазирии минтақа

Аз расми 1 дидা мешавад, ки дар доираи марҳилаи аввал барои зина ба

зина баланд бардоштани рақобатпазирии мінтақа тақлили рушди ичтимой-іктысодай ва хусусиятхой хоси он, инчунин афзалиятхой рақобатии мавқудбұда бо мақсади такомули минбаъдаи он гузаронида мешавад.

Марҳилаи дуюм муайянкуни омилхой рақобатпазириро пешбіній менамояд. Дар ин марҳила муайян намуданы омилхой баланд бардоштани рақобатпазирии ҳар як мінтақа зарур мебошад.

Дар марҳилаи сеюм рақобатпазирии мінтақа арзёбій мегардад. Дар марҳилаи мазкур вазъи рақобатпазирии мінтақа бо мінтақаҳои рақиб мүкоиса карда шуда, афзалиятхой рақобатай, имкониятхой рушди рақобатпазирій ва камбудихои дар ин самт өздешта арзёбій мегардад.

Натижаи се марҳилаи аввали барои тақлил ва арзёбии фаъолияти мақомоти ҳокимияти давлатии мінтақа дар самти истифодаи шакл ва усулхой баланд бардоштани рақобатпазирии мінтақа имконият медиҳад, ки ин марҳилаи чаҳорум мебошад.

Рақобатпазирии мінтақавай дар мубориза бо мінтақаҳо барои эхё намуданы шароитхой мусоиди рушд барои ҳамаи субъектхой иктысодай, сатхи баланди зиндагӣ, ҷалби сармоягузорӣ ва ҳалли муаммоҳои иктысодию ичтимой мебошад. Дар ин самт маркетинги ҳудудӣ қисми ҷудонашавандай сохтории сиёсати мінтақавай (иктысодай) буда, барои қонеъгардонии максималии эҳтиёҷоти субъектхой иктысодай равона карда мешавад. Маркетинги ҳудудӣ дар шакли барномаҳои мақсадноки мінтақавай татбик шуда барои ҳалли муаммоҳои ичтимоию иктысодай нигаронида мешавад.

Дар шароити вилояти Суғд маркетинги ҳудудӣ барои мавқеъгирии он ба ҷанбаҳои зерин бояд равона карда шавад:

1. Вилояти Суғд – мінтақаи бошиддат рушдкунанда буда, рушди инноватсионӣ метавонад онро барои сармоягузорӣ боз ҳам ҷолибтар гардонад.
2. Соҳибкории хурд, миёна ва бузурги вилоят маҳсулоти баландсифат, экологӣ ва инноватсиониро истехсол менамоянд.
3. Табиат ва иқтидори таърихи фарҳангии ҳудудҳо онро барои саёҳат боз ҳам ҷолибтар мегардонад.

Имрӯзҳо баҳри баланд бардоштани сатхи рақобатпазирии вилояти Суғд чунин тадбирҳо андешида мешаванд: рушди паркҳои саноатӣ ва татбиқи лоиҳаҳои байнимаҳаллии сармоягузориҳо; таъсиси паркҳои саноатӣ (ПС) барои ҷалби сармоягузориҳои ватанию хориҷӣ. Дар доираи он амалисозии лоиҳаҳои коркарди металлҳо, истехсоли техникаҳои маишӣ, маҳсулоти электрикӣ-техникӣ ва ҷузъҳои автомобилий ба накша гирифта мешавад.

Маркетинги ҳудудӣ манфиатҳои иктысодии аҳолии дар мінтақа истиқоматкунанда, сохторҳои ҳокимият, соҳибкории хурд, миёна ва калонро ба назар мегирад.

ХУЛОСА

Хулосаҳои асосии илмӣ ва натиҷаҳои амалие, ки дар ҷараёни тадқиқот ба даст оварда шудаанд, чунинанд:

1. Моҳияти иқтисодии мағҳуми «рақобатпазирии минтақа» дар афзалият ё бартарӣ нисбати минтақаҳои дигар бо истифодаи самараноки захираҳои мавҷудбуда (мехнатӣ, молиявӣ, моддӣ) инъикос мегардад, ки дар асоси он рушди устувири ҳудудҳо ва баландшавии дараҷаи некӯаҳволии аҳолӣ таъмин карда мешавад. Афзоиши дараҷаи рақобатпазирии минтақа шарти ҳатмии баланд бардоштани некӯаҳволии ҷомеа дар оянда баромад мекунад, аз ин рӯ, гарави таъмини сатҳи баланди некӯаҳволии аҳолӣ маҳсуб мешавад, ки дар шароити муосири афзоиши ҷаҳонишавӣ ва тағйироти ғайричашмдошт ва пешгӯинашавандай муҳити зист моҳияти ҷиддӣ дорад. [11-М]

2. Дар фаъолияти иқтисодии мақомоти ҳокимияти минтақавӣ бояд он далелро ба назар ғирифт, ки афзалиятҳои рақобатӣ моҳияти доимӣ надоранд, онҳо ба таъсири омилҳои дохилий ва беруни дучор мешаванд, ки зарурати назорати доимӣ ва идоракуни мутаносиби онҳоро муайян ва тақозо менамояд. Дастигирӣ ва қабули ҷораҳои таъсирбахш оиди идоракуни афзалиятҳои рақобатӣ ҷиҳати баланд бардоштани суръати рушди иқтисодии минтақаҳо, босуръатгардонии ҳалли вазифаҳои гузошташуда ва татбиқи ҳадафҳо дар самти рушди иқтисодӣ, баланд бардоштани некӯаҳволии аҳолӣ ва танзими мутаносиби иқтидори истеҳсолии минтақа мусоидат мекунад. [2-М]

3. Идоракуни үнсурҳои таркибии истифодаи иқтидорҳои истеҳсолӣ дар ҷанбаи баланд бардоштани сатҳи рақобатпазирӣ бо мақсади муайян намудани имкониятҳои мавҷуда ва захираҳои аздастдодашуда бояд баҳоғузорӣ карда шавад, ки ин дар рушди иҷтимоӣ-иқтисодии минтақа муҳим аст. [3-М]

4. Барои баҳодиҳии қиёсии афзалиятҳои рақобатии минтақаҳо, муайян намудани омилҳое, ки ба таҳқими рақобатпазирии онҳо мусоидат менамоянд, дар илми иқтисодиёт муносибатҳои сершумори методӣ мавҷуданд. Дар байни онҳо барои минтақаҳои Тоҷикистон муносибати аз ҳама қобили қабул муносибати интегралӣ мебошад, ки дар ҳуд маҷмуи нишондиҳандаҳоро муттаҳид мекунад, яъне он нишондиҳандаҳое, ки сатҳи зиндагии аҳолиро дар ҳар як ҳудуди алоҳида инъикос мекунанд: ҷолибияти инвестиционии минтақа; мавҷудият ва самаранокии истифодаи захираҳои минтақавӣ. [4-М]

5. Рақобатпазирии минтақа ба таври доимӣ таҳти таъсири омилҳои муҳити беруна (байналмилалӣ) ва дохилии (миллӣ) қарор дорад. Аз ин бармеояд, ки идоракуни афзалиятҳои рақобатии ҳар як минтақа тавассути механизмҳои маъмурӣ, иқтисодӣ ва иҷтимоӣ-психологии идоракунӣ амалӣ карда мешавад, ки дар шароити бавуҷудомадаи рушди идоракуни минтақавӣ амал мекунанд. Бо вуҷуди ин, барои нигоҳ доштани сатҳи минбаъдаи рақобатпазирии минтақа ва инчунин мусоидат кардан ба такмили он, истифодаи усулҳои самараноки стратегии идоракунӣ зарур аст. [8-М]

6. Дар илм ва амалияи иқтисод бо мақсади баланд бардоштани сатҳи рақобатпазирии минтақа ба вазъи иҷтимоӣ-иқтисодии гуруҳҳои гуногуни мақсаднок, аз қабили «аҳолӣ», «ширкатҳо», «сайёҳӣ», «экология» ва ғ. рӯз аз рӯз таваҷҷуҳ бештар зоҳир мегардад. Тамоюлҳои мусбати рушди онҳо, маҳсусан баланд шудани сатҳи даромади аҳолӣ, афзудани шумораи сайёҳон, шумораи ташрифовардагон ба осорхонаҳо; афзоиши ҳаҷми хизмати муздинок ба аҳолӣ; кам кардани ҳаҷми партовҳои аз ҷиҳати экологӣ зааровар аз манбаъҳои статсионарӣ; зиёдшавии ҳаҷми маблағузории барномаҳои сайёҳӣ ва ғ. нишондиҳандаҳои ғайримустақими афзоиши рақобатпазирии минтақа мебошанд. [7-М]

7. Баҳодиҳии сатҳи рақобатпазирӣ ба воситаи тақсимоти захираҳои минтақавӣ аз рӯи гуруҳҳои мақсаднок ба мақомоти ҳокимияти вилоятӣ ҷиҳати интихоби асосноки татбиқи ислоҳоти сиёсати иҷтимоӣ-иқтисодӣ, муайян намудани нишондиҳандаҳои пешбинишаванд бо назардошти самт ва хусусиятҳои муайянни минтақа ва дар ин асос интихоби шароити мутобики бозорӣ имкон медиҳад, механизми баланд бардоштани рақобатпазирро таъмин менамояд. [4-М]

8. Дар шароити мусоиди рушди иқтисоди бозорӣ шумораи воситаҳои самарабахши таҳқими сатҳи рақобатпазирӣ ҳар як минтақаи алоҳида рӯз аз рӯз ба ворид кардан ва татбиқ намудани принсипҳои маркетинги стратегӣ вобаста аст, зоро муайян кардани равзанаи бозор, талаботи субъектҳои хочагидор ба молу хизматрасонӣ ва қонеъ гардонидани онҳо, мувофиқати манфиатҳои ҳокимияти давлатӣ дар минтақаҳо, соҳаи соҳибкорӣ (бизнес), ниҳодҳои давлатӣ ҳамчун яке аз вазифаҳои муҳими сиёсати иқтисодии минтақавӣ баррасӣ карда мешавад. Аз ин рӯ, муносибати маркетингӣ дар идоракуни захираҳои минтақа дорои таъсири амиқ буда, ба рақобатпазирӣ он мусоидат менамояд. [6-М]

9. Дар раванди амиқ гардиҳани муносибатҳои бозорӣ дар низоми иҷтимоӣ-иқтисодии минтақавӣ таҳияи стратегияи маркетингӣ, қадоме аввалан, ба қонеъ гардонидани талаботи бозори доҳилӣ ва дуюм, ба таъмини мавқеи сазовори худ дар бозори хориҷӣ равона гашта, ба истифодаи самараноки захираҳо нигаронида шудааст, ба ташаккули рақобатпазирӣ минтақа мусоидат менамояд. Ҳамаи ин дар беҳтар шудани нишондиҳандаҳои иқтисодӣ дар макро-, микро- ва мезосатҳо ифода мейёбад, ки тавассути такмили усулҳои иқтисодӣ, ташкилӣ, маъмурӣ, иттилоотӣ ва хуқуқии идоракуни минтақаҳо таъмин мегардад. [5-М]

Тавсияҳо оид ба истифодаи амалии натиҷаҳо

Ҷиҳати баланд бардоштани рақобатпазирӣ минтақа анҷом додани чорабиниҳои зерин ба мақсад мувофиқ аст:

- бо мақсади ташкили истеҳсолоти ракобатпазир омода намудани кадрҳои баландиҳтисос барои соҳаҳои саноат ва баҳшҳои иқтисодиёте, ки пешрафти илмӣ-техникии ҷомеаҳо муайян мекунанд;
- ташкили низоми омӯзонидани касбу иҳтиносҳои гуногун мутобики талаботи амалия ва иқтисоди бозорӣ;
- ҳавасмандгардонии фаъолияти корхонаҳое, ки маҳсулоти рақобатпазирро дар бозорҳои минтақавӣ, миллӣ ва ҷаҳонӣ истеҳсол мекунанд;
- таъсиси ширкатҳои нав тавассути истифодаи шарикӣ давлат ва баҳши хусусӣ бо мақсади истифодаи самараноки захираҳо баҳри баланд бардоштани сатҳи рақобатпазирӣ минтақа;
- равона кардани инвеститсияҳо ба соҳаҳои инфрасоҳтори саноатӣ ва фароҳам овардани шароити мусоид барои фаъолияти корхонаҳои баҳши воқеӣ;
- ташкили марказҳои самараноки нақлиётӣ-логистикӣ дар сатҳи минтақавӣ;
- тақвият баҳшидан ба маҳсусгардонии минтақаҳо дар истеҳсол ва пешниҳоди маҳсулоти рақобатпазир ба бозорҳои доҳилӣ ва хориҷӣ;
- дар ҳар як минтақаи алоҳида барои рушди соҳаи сайёҳӣ ташкил намудани инфрасоҳтори мутобики ва ҷавобғӯ ба талаботҳои ҷаҳонӣ;
- бо тамоми захираҳои маъмурӣ ҳавасмандгардонии фаъолияти сармоягузорони доҳилӣ ва хориҷие, ки маблағҳои худро барои рушди иқтисодиёти минтақа сармоягузорӣ мекунанд;
- таҳияи стратегияҳои минтақавӣ, барномаҳои мақсадноки рушди соҳаҳо, инчунин андешидани тадбирҳо оиди ташаккули гуруҳҳои мутобики кластерӣ, ки ба рушди соҳаҳои иқтисодиёти минтақа мусоидат менамоянд;
- ҳавасмандгардонии фаъолияти бонкҳо ва ниҳодҳои молиявиии дигаре, ки ба сармоягузорӣ ба баҳши воқеии иқтисодиёти минтақа шуғл меварзанд.

Феҳристи интишороти довталаби дарёфти дараҷаи илмӣ

A) Мақолаҳо дар маҷаллаҳои тақризашаванда:

[1-М]. Джураев М.Б. К вопросу исследования концепции Свободных экономических зон в национальной экономике [Текст] / Джураев М.Б., Гадайбаева Ш.Ч. // Вестник Таджикского национального университета. – Душанбе, 2019. - № 10 (К. 2). – С. 187-191.

[2-М]. Чураев М.Б. Нақши саноат дар пешрафти иқтисодиёти вилояти Суғд [Матн] / Чураев М.Б. // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. – Душанбе, 2020. - № 12 (К.2). – С. 112-115.

[3-М]. Чураев М.Б. Арзёбии иқтидори иқтисодии минтақаи вилояти Суғд дар асоси усули таҳлили иерархия [Матн] / Чураев М.Б., Ҳакимзода М.М. // Ахбори Донишгоҳи давлатии ҳуқуқ, бизнес ва сиёсати Тоҷикистон. Силсилаи илмҳои ҷомеашиносӣ. – Ҳуҷанд, 2020. - № 4 (85). – С. 79-87.

[4-М]. Чураев М.Б. Васоити методии баҳодиҳии рақобатпазирии минтақа [Матн] / Чураев М.Б. // Номаи донишгоҳи МДТ “Донишгоҳи давлатии Ҳуҷанд ба номи академик Бобоҷон Ғафуров. Силсилаи фанҳои табиатшиносӣ ва иқтисодӣ. – Ҳуҷанд, 2021. - №1 (56). - С.74-78.

[5-М]. Чураев М.Б. Роҳҳои тақмилдиҳии механизми идоракунии рақобатпазирии минтақаҳо [Матн] / Чураев М.Б. // // Паёми Донишгоҳи давлатии тиҷорати Тоҷикистон. – Душанбе, 2021. - №2 (36). – С. 159-171.

[6-М]. Джураев М.Б. Региональное ценообразование в условиях конкуренции [Текст] / Абдурахмонов М., Джураев М.Б.// Учёные записки Худжанского государственного университета имени академика Б.Гафурова. Серия естественные и экономические науки. – Ҳуджанд, 2021. - №3 (58). - С.90-94.

[7-М]. Чураев М.Б. Таҳлили ҳолати ҷорӣ ва баҳодиҳии омилҳои рақобатпазирии минтақа [Матн] / Шарифзода М.М., Чураев М.Б. // Паёми Донишгоҳи давлатии тиҷорати Тоҷикистон. – Душанбе, 2022. - № 3 (42). – С. 159-171.

B) Мақолаҳо дар дигар маҷаллаҳо ва маҷмуаи маводҳои конференсия:

[8-М]. Чураев М.Б. Муаммоҳои муосири идоракунии рақобатпазирии минтақа ва самтҳои асосии ҳалли онҳо [Матн] /Чураев М.Б./ Маводи конференсияи ҷумҳуриявии илмӣ-амалӣ таҳти унвони “Рушди илмҳои табиатшиносӣ, дақиқ ва риёзӣ: роҳҳои татбиқи натиҷаҳои онҳо дар истеҳсолот” (ДИС ДДТТ, 2 марта соли 2021). – Ҳуҷанд, 2021. - С. 210-213.

[9-М]. Чураев М.Б. Саҳми корхонаҳои саноатии минтақаи озодӣ иқтисодии вилояти Суғд дар рақобатпазирии иқтисодиёти минтақа [Матн] /Чураев М.Б. // Маводи конференсияи илмӣ-амалӣ (ДИС ДДТТ, 22-25 апрели соли 2020). – Ҳуҷанд, 2020. - С.126-130.

[10-М]. Чураев М.Б. Нақши минтақаҳои озоди иқтисодӣ дар амалӣ намудани ҳадафи ҷоруми стратегияи рушд [Матн] /Чураев М.Б./ Маводи конференсияи ҷумҳуриявии илмӣ-амалӣ (Донишкадаи ӯзбекистонӣ метталургии Тоҷикистон, апрели соли 2020). - Бустон, 2020. - С.18-22.

[11-М]. Чураев М.Б. Омилҳо ва усулҳои дарки рақобатпазирии минтақавӣ [Матн] /Чураев М.Б. // Маводи Форуми ҷумҳуриявии иқтисодӣ таҳти унвони “Таъмини рушди устувор ва рақобатпазирии иқтисодиёти Тоҷикистон дар шароити ҷаҳонишавӣ” (ДДХБСТ, 11 декабря соли 2020). – Ҳуҷанд: Ношир, 2020. - С.509-514.

**ТАДЖИКСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ ПРАВА,
БИЗНЕСА И ПОЛИТИКИ**

УКД-33т

На правах рукописи

ДЖУРАЕВ МЕХРОДЖ БОБОКУЛОВИЧ

**ФОРМИРОВАНИЕ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ
РЕГИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ СИСТЕМЫ (НА ПРИМЕРЕ
СОГДИЙСКОЙ ОБЛАСТИ РЕСПУБЛИКИ ТАДЖИКИСТАН)**

**АВТОРЕФЕРАТ
диссертации на соискание ученой степени
доктора философии (PhD) - доктора по специальности
6D050606 Экономика (6D050606 – Региональная
и территориальная экономика)**

Худжанд – 2022

Диссертация выполнена на кафедре экономики предприятий и региона
Таджикского государственного университета права, бизнеса и политики.

Научный руководитель:

Шарифзода Мумин Машокир,
доктор экономических наук,
профессор, ректор Таджикского
государственного университета
права, бизнеса и политики

Официальные оппоненты:

Рауфи Абдугаффор, доктор
экономических наук, профессор
кафедры отраслевого и
международного маркетинга
Технологического университета
Таджикистана

Расулов Додулло Тоджиддинович,
кандидат экономических наук,
дотсент кафедры бухгалтерского
учёта Таджикского национального
университета

Ведущая организация:

Международный университет
туризма и предпринимательства
Таджикистана

Защита диссертации состоится «24» декабря 2022 года в 12:00 часов на заседании диссертационного совета 6D.KOA-013 при Таджикском государственном университете права, бизнеса и политики (735700, г. Худжанд, 17 мкр-н, дом 1, e-mail: dstsubp@mail.ru; телефон ученого секретаря: (+992) 927711342).

С диссертацией можно ознакомиться в научной библиотеке и на сайте Таджикского государственного университета права, бизнеса и политики (<http://www.tsulpb.tj>).

Автореферат разослан «____» 2022 г.

**Ученый секретарь
диссертационного совета,
к.э.н., доцент**

Самадова З.А.

ВВЕДЕНИЕ

Актуальность темы исследования. Процесс глобализации экономики в XXI веке диктует существования конкурентных преимуществ у национальных и региональных экономик в целях обеспечения экономического и социального роста. Это позволяет не только независимому государству, но и его отдельным регионам и территориям получать выгоду согласно своим предпочтениям. В этом случае требуется развитие конкурентоспособности региональной экономики, реализуемое посредством описания приоритетов конкурентоспособности. В результате обеспечения конкурентоспособности каждого отдельного региона повышается способность экономики каждой страны в противостоянии внешней конкуренции. Именно представленные проблемы с каждым днем обретают актуальность в Республике Таджикистан, поскольку вхождение национальной экономики в процесс глобализации набирает быстрый темп, и в данном направлении экономика страны, в частности, экономика каждого ее отдельного региона, должна обладать особым статусом в конкурентоспособности.

В настоящее время в условиях реализации рыночных отношений каждый регион, как самостоятельная социально-экономическая система, должен стать активным экономическим субъектом национальной экономики, поскольку в настоящих условиях экономических отношений хозяйствующим субъектам предоставлена самостоятельность, которая в свою очередь, их конкурентоспособность прямо влияет на общее состояние национальной экономики.

Также отражается роль социально-экономической системы региона с макроэкономической точки зрения в структуре роста внутреннего производства страны, размещении производительных сил, ее промышленном и экспортном потенциале.

В этом случае исследование конкурентоспособности отдельных стран и ее регионов являются относительно новым направлением исследований в экономической науке, поскольку исследования в этой области в основном начали осуществляться в период начиная со второй половины XX века. Самые известные исследования в области конкурентоспособности отдельных государств проводятся в рамках исследования Гарвардской школы экономики (США), осуществляемые группой исследователей и представителей «Всемирного экономического форума», которые готовят «Доклад о глобальной конкурентоспособности». В нем представляется рейтинг конкурентоспособности стран, издаваемый в «Ежегодном сборнике глобальной конкурентоспособности».

В этом международном документе экономике Республики Таджикистандается оценка в период с начала обретения национальной независимости, и по последним сведениям Таджикистан в мировом рейтинге занимает 89 место¹, которое нельзя считать удовлетворительным. Также следует отметить, что этот результат зависит от конкурентоспособности отдельных регионов Республики Таджикистан, в том числе и Согдийской области.

Необходимо отметить, что проблема повышения уровня конкурентоспособности региона в отечественных научных исследованиях исследована не в должной мере, поскольку до начала рыночных реформ, т. е. в период командно-плановой экономики, регионы рассматривались только по проблемам размещения производственных ресурсов и не признавались самостоятельными хозяйствующими субъектами, однако в период обретения независимости, с реализацией рыночных реформ, политики «открытых дверей» в экономических отношениях, созидательных усилий и действий по развитию страны, повышению благосостояния населения каждый регион должен обрести свое место и

¹<https://tj.sputniknews.ru/country/20201017/1027134704/tajikistan-reyting-konkurentosposobnost-ekonomika.html>
(дата обращения: 7 декабря 2021 г.)

внести собственный вклад. В процессе обеспечения экономической эффективности регионов может быть достигнута конкурентоспособность страны в целом. С этой точки зрения одной из ключевых проблем современной экономической науки является комплексное исследование содержания понятия «региональная конкурентоспособность», определение его описательных факторов и на основе этого разработка методов оценки, методов и способов повышения уровня конкурентоспособности хозяйствующих субъектов отечественной экономики. В связи с этим изучение проблемы обеспечения региональной конкурентоспособности является одним из важнейших и современных направлений исследований в экономической сфере.

Степень изученности научной темы. По вопросу оценки конкурентоспособности региона и отдельных стран в научных работах Дж. Харта, П. Кругмана, М. Портера, Л. Саммерса, Р. Нельсона, Р. Рича, М. Энрайта, Л. Бадда, Е. Малески представлены важные теоретические и практические заключения и обобщения.

Особый взгляд на вопросы исследования теоретико-методологических аспектов развития региональных социально-экономических систем и конкурентных отношений уделено в научных исследованиях В.Д. Андрианова, Ю.В. Гусарова, С.М. Дробышевского, Ю.Н. Перского, Н.Я. Калюжновой, В.С. Селина, Р.А. Фатхутдинова, А.Е. Шадрина, Н.И. Ячеистовой.

Межрегиональная конкуренция в целях развития эффективности социально-экономического менеджмента и как одна из задач регионального стратегического планирования исследована в научных исследованиях С.Г. Важенина, С.М. Верещева, Б.И. Герасимовой, Ю.Н. Гладкого, Б.С. Жихаревича, В.Г. Игнатова и других.

Изучение современных особенностей межрегиональной конкуренции, региональных проблем формирования единого экономического пространства нашли отражение в научных трудах различных ученых и исследователей. Некоторые аспекты экономического развития и повышения уровня конкурентоспособности исследованы в научных трудах отечественных ученых, таких как М.М. Шарифзода, Т.Н. Назаров, Рауфи А., Н.К. Каюмов, Л.Х. Сайдмурадов, Х.Умаров, М.Нурмахмадов, М.Р. Бобоев, К.Хушвахтзода, А.А. Бойматов, Т.Р. Ризокулов, Д.Т. Расулов и др.

Вопросам изучения конкурентных аспектов национальной экономики посвящены научные работы следующих ученых: А.М. Рахимова, А.Хакимова, Ф.М. Улмасова.²

Следует отметить, что в современных условиях постепенного увеличения влияния глобализации изучение и научное осмысление конкурентоспособности обретает еще большее значение. Методология обеспечения региональной конкурентоспособности, ее формирование и благоприятные условия и другие проблемы остаются в поле научной полемики и исследования. В частности, отсутствие методов обработки общего механизма управления региональной конкурентоспособностью требует специальных исследований в этом направлении.

Связь исследования с программами (проектами) или научной тематикой. Данное исследование выполнено в рамках реализации Национальной стратегии развития Республики Таджикистан на период до 2030 года в соответствии с пунктом 3. Укрепление институционального потенциала страны; п.п. 3.2. Развитие регионов. П. 4. Развитие человеческого ресурса, п.п. 4.1. Образование и наука. 4.3. Социальная защита. 4.6. Снижение уровня социального неравенства, п.5. Качество экономического развития и эффективность реального сектора экономики; п.п. 5.1. Социальный сектор, п.п. 5.2

² Рахимов А.М. Уровень конкуренции на национальном рынке Республики Таджикистан//Экономика Таджикистана: стратегия развития. – 2002. - №4. – С. 44-57; Хакимов А. Иқтисоди миллӣ: асосҳои бехатарӣ ва ракӯбатпазири. – Душанбе: Ирфон, 2007. – С. 437; Улмасов Ф.М. Повышение конкурентоспособности национальной экономики: на примере отраслей АПК Республики Таджикистан. дисс. на учен. зван. кан. экон. наук. по спец. 08.00.05 – Экономика и управл. народного хозяйства. – Москва, 2009. - 175 с.

Производительная занятость; п.п. 5.4. Инвестиционное пространство.

Диссертационное исследование также выполнено согласно перспективному плану научно-исследовательской работы Таджикского государственного университета права, бизнеса и политики.

ОБЩАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА ИССЛЕДОВАНИЯ

Цель исследования. Целью исследования является разработка теоретико-методологических основ и на их основе - разработка научно-практических рекомендаций по формированию конкурентоспособности региональной экономики в современных условиях.

Задачи исследования. Для достижения цели, поставленной перед диссертацией, автором выделены следующие задачи:

- исследование научных аспектов, а также экономического содержания понятия конкурентоспособности региональной экономики в современных условиях;
- обоснование методологических подходов к оценке уровня конкурентоспособности региона в современной экономической науке;
- исследование зарубежного опыта по механизмам обеспечения конкурентоспособности региональной экономики;
- анализ конкурентоспособности региона с позиции инвестиционной привлекательности и активности территориально-административных единиц Республики Согдийской области;
- оценка конкурентоспособности региона по показателю уровня жизни населения и эффективного использования ресурсов;
- определение комплексного (общего) плана конкурентоспособности районов Республики, городов и районов Согдийской области, деятельности органов местного самоуправления в целях достижения конкурентоспособности;
- разработка и презентация рекомендаций по совершенствованию механизма обеспечения конкурентоспособности в регионах.

Объектом исследования является совокупность социально-экономических отношений, связанных с обеспечением конкурентоспособности региональной экономики.

Предметом исследования является формирование механизма повышения уровня конкурентоспособности экономики Согдийской области Республики Таджикистан.

Гипотеза исследования исходит из того, что формирование конкурентоспособности экономической системы региона в рамках деятельности органов местного самоуправления в современных условиях является ключевым механизмом повышения уровня благосостояния населения региона, занимающего особое положение в современном обществе.

Теоретическую основу исследования составляют научные труды зарубежных и отечественных экономистов по вопросам развития конкурентоспособности, нормативно-правовые документы, принятые в годы государственной независимости Республики Таджикистан, ставшие основой для обеспечения социально-экономического развития экономики, укрепления и достижения высокого уровня конкурентоспособности.

Методологические основы исследования. Методологический аспект исследования составляет диалектический, историко-логический метод, статистико-экономический метод, аналитический, структурно-функциональный и факторно-кластерный метод, традиционные методы экономического анализа, синтеза, табличных и графических методов визуализации статистических данных. Существенную роль в обосновании результатов исследования сыграли системно-структурные методы обоснования метода оценки, а также определение направления совершенствования системы управления и повышения уровня экономической конкурентоспособности региона.

Источники данных. В исследовании сведения получены из Посланий Основателя национального мира и единства - Лидера нации, Президента Республики Таджикистан уважаемого Эмомали Рахмона Маджлиси Оли Республики Таджикистан, материалов,

опубликованных Агентством при Президенте Республики Таджикистан, материалов, опубликованных Главным управлением и подразделениями Агентства по статистике при Президенте Республики Таджикистан в регионах республики, в частности Управления Агентства по статистике при Президенте Республики Таджикистан по Согдийской области, а также сведения исполнительных органов местной государственной власти (областях), отчетов Налогового управления по Согдийской области, таможенных органов, материалов Министерства экономического развития и торговли Республики Таджикистан, Министерства финансов Республики Таджикистан, сведений Межгосударственного статистического комитета СНГ. В ходе проведения научного исследования также были использованы информационные ресурсы глобальной сети Интернет.

База исследования. Диссертация выполнена на базе кафедры экономики предприятий и региона Таджикского государственного университета права, бизнеса и политики.

Научная новизна исследования заключается в развитии научных теорий обеспечения конкурентоспособности региональной экономики, разработке научно-практических рекомендаций по повышению уровня конкурентоспособности отдельных административно-территориальных единиц.

К значимым результатам, отражающим содержание научной новизны, относятся следующие подразделы:

- систематизированы научные концепции конкурентоспособности региональной экономики, на основе чего внесены корректизы в содержание конкурентоспособности региональной экономики. В частности: конкурентоспособность экономики региона – это комплексный благоприятный производственный, финансовый и экспортный потенциал региона, который выражается в высоком уровне экономической активности, инвестиционной привлекательности, благосостояния населения, эффективном использовании труда, природных ресурсов и капитала, а производственный процесс отвечает требованиям, и внутреннего, и внешнего рынка;

- доказано существование различных методов оценки ситуации конкурентоспособности региона, на основании чего обосновано преимущество метода интегральной оценки, опирающегося на три отдельные системы показателей. К ним относятся: во-первых, система показателей экономической деятельности, инвестиционная среда; во-вторых, уровень жизни населения; в-третьих, наличие и эффективное использование производственных ресурсов. Разработан алгоритм оценки экономической конкурентоспособности региона, отражающий последовательность определенных действий;

- изучен опыт зарубежных стран по обеспечению конкурентоспособности региона, систематизирована и в данном контексте предложена допустимость практики зарубежных стран, в частности, создание специальных государственных органов по обеспечению конкурентоспособности региона, т.е. Совета по конкурентоспособности (США), наличие специального отдела конкурентоспособности при Министерстве внешней торговли и промышленности (Япония); при Министерстве регионального развития (страны Европы) по формированию механизма управления региональной конкурентоспособностью в Согдийской области Республики Таджикистан. Определено, что для обеспечения конкурентоспособности в странах дальнего зарубежья больше полагаются на территориальную маркетинговую деятельность, что приемлемо и в регионах Республики Таджикистан;

- составлен рейтинг конкурентоспособности на основе показателей экономической активности и инвестиционной привлекательности регионов. В частности, г. Душанбе – очень высокий уровень, Хатлонская область – высокий уровень и Согдийская область имеет средний уровень конкурентоспособности. Доказано, что в масштабах городов и районов Согдийской области уровень конкурентоспособности очень высок в городах Худжанд, Гулистон и Дж. Расуловский район, в городах Бустон, Пенджикент и районах

Б.Гафуров и Мастчох - высокий уровень, городах и районах Айнинского, Исфаринского, Спитаменского и Аштского - средний и городах и районах Истаравшанского, Зафарабадского районов и г. Истиклол - низкий уровень конкурентоспособности;

- выявлена конкурентоспособность регионов, в частности на основе показателей уровня жизни населения и эффективного использования ресурсов Согдийская область обладает высоким уровнем конкурентоспособности, г. Душанбе имеет очень высокий уровень конкурентоспособности, Хатлонская область и РРП имеют средний уровень конкурентоспособности. Определено, что по уровню жизни населения города Бустон, Гулистан и Худжанд имеют высокое положение, Б. Гафуровский, Аштский, Исфаринский, Канибадамский и Дж. Расуловский районы занимают среднюю позицию, а остальные города и районы Согдийской области имеют низкий уровень конкурентоспособности;

- обоснован интегральный индекс конкурентоспособности региона, рассчитанный на основе совмещения его составных частей. Определено, что г. Душанбе занимает первое место, Согдийская область - на второй позиции. Доказано, что указанная ситуация является неудовлетворительной, так как показатели Согдийской области ниже средних показателей по республике. Выявлено, что города Бустон, Худжанд, Гулистан имеют очень высокий уровень интеграции, Б. Гафуровский, Дж. Расуловский, Пенджикентский, Айнинский, Аштский районы имеют средний уровень, а остальные города и районы республики имеют низкий уровень конкурентоспособности.

- предложена система организационно-управленческих мероприятий по обеспечению конкурентоспособности экономики административно-территориальных образований, разработанная и представленная в следующих подразделах: во-первых, формирование содействующих институциональных механизмов; во-вторых, эффективное воздействие на упорядочение органов местного самоуправления, функционально-медийные, программно-целевые механизмы, методы прямого регулирования; в-третьих, совершенствование элементов системы менеджмента органов управления в структурной, технологической и ресурсной части. Предложена разработка и реализация региональной маркетинговой стратегии по обеспечению и повышению конкурентоспособности.

Положения, выносимые на защиту:

1. Систематизация теоретико-методологических аспектов конкурентоспособности региональной экономики и на ее основе внесение корректировок в определение сущности конкурентоспособности региона;

2. Обоснование многоаспектности методов оценки конкурентоспособности, определение приоритета интегрального метода оценки состояния конкурентоспособности экономики региона;

3. Обоснование зарубежного опыта механизмов обеспечения конкурентоспособности региональной экономики, возможных к применению на практике национальной экономики;

4. Определение уровня конкурентоспособности регионов республики, в том числе городов и районов Согдийской области по показателям инвестиционной привлекательности и экономической активности;

5. Определение уровня конкурентоспособности регионов республики, городов и районов Согдийской области на основании уровня благосостояния населения и эффективного использования ресурсов;

6. Расчет интегрального индекса конкурентоспособности и на его основе выявление объективной оценки уровня конкурентоспособности регионов республики, городов и районов Согдийской области;

7. Разработка научно-практических рекомендаций и предложений по совершенствованию механизма обеспечения конкурентоспособности в регионах.

Теоретическая и практическая значимость исследования заключается в разработке научной концепции и обосновании методологических аспектов оценки конкурентоспособности экономики региона. Научные положения, разработанные в ходе

диссертационной работы, могут быть использованы при разработке и осуществлении программ, стратегий и концепций повышения конкурентоспособности региональной экономики Министерством экономического развития и торговли Республики Таджикистан, Министерством финансов Республики Таджикистан, в частности местными исполнительными органами государственной власти.

Разработанные научные выводы и рекомендации могут быть использованы местными исполнительными органами государственной власти по обеспечению конкурентных преимуществ экономики региона.

Материалы диссертации, включающие концептуальные рекомендации по повышению конкурентоспособности региональной экономики, могут быть использованы в процессе изучения дисциплин «Экономическая теория», «Информационно-инновационный анализ», «Региональная экономика», «Государственное и муниципальное управление» и другие.

Степень достоверности результатов исследования подтверждается проверкой достоверности сведений, достаточностью объемов исследовательских материалов, статистической обработки результатов исследования публикациями. Выводы и рекомендации представлены на основе на научного анализа результатов теоретических и экспериментальных исследований.

Точность и достоверность результатов исследования с методологической точки зрения и позиций теории экономических наук обеспечивается иллюстративными и экспериментальными сведениями, подтверждающими правильность выдвинутой гипотезы и одобрением результатов.

Соответствие диссертации паспорту научной специальности. Диссертация выполнена в рамках Перечня научных специальностей степени доктора философии (PhD) - доктора по специальности, утвержденному Высшей аттестационной комиссии при Президенте Республики Таджикистан, и соответствует паспорту специальности 6D050600 - Экономика (6D050606 - Региональная и территориальная экономика).

Личный вклад соискателя ученой степени в исследования. Все этапы выполнения диссертационной работы проводились при непосредственном участии автора, в том числе разработка темы, ее обоснование и актуальность, постановка цели и выполнение задач исследования и т.д. Автор внес существенный вклад в разработку механизмов управления и повышения уровня конкурентоспособности экономики Согдийской области в современных условиях. Результаты исследования в виде выводов и предложений были опубликованы в научных статьях и представлены на конференциях в период за 2017-2022 гг.

Апробация и внедрение результатов диссертации. Основные результаты научной работы были опубликованы на международных, республиканских, региональных и вузовских научно-практических конференциях. В частности, результаты исследования автора были рассмотрены на республиканской научно-практической конференции «Индустриализация – фактор развития экономики Республики», областной конференции Института экономики и торговли ТГУК (Худжанд, 2019г.), в сборнике статей и докладов ученых и преподавателей научно-практической конференции Института экономики и торговли ТГУК (Худжанд, апрель 2020г.) и научно-практических конференциях Таджикского государственного университета права, бизнеса и политики (Худжанд, 2018-2019 гг.).

Публикация по теме диссертации. По теме диссертации опубликовано 11 статей в объеме 2,25 п.л., из них 7 статей в объеме 1,4 п.л. в рецензируемых научных журналах, рекомендованных ВАК при Президенте Республики Таджикистан.

Структура и объем диссертации. Диссертационная работа состоит из введения, трех глав, 8 разделов, выводов и предложений, списка использованной литературы, насчитывающий 140 наименования. Общий объем диссертации включает 175 страниц основного текста, 40 таблицы, 13 рисунков .

ОСНОВНАЯ ЧАСТЬ ИССЛЕДОВАНИЯ

Во **введении** раскрыты актуальность темы диссертации, степень научной разработки, объект, предмет, цель, задачи исследования, теоретическая и практическая значимость исследования, научная новизна, положения, представленные на защиту, аprobация, личный вклад соискателя ученого степени.

В главе I - «**Теоретические аспекты конкурентоспособности региона: сущность и экономическое содержание**» - исследованы научные аспекты, экономическое содержание понятия конкурентоспособности региона, методический подход к оценке региональной конкурентоспособности и зарубежный опыт управления конкурентоспособностью.

Конкурентоспособность постепенно стала основным условием устойчивости социально-экономических систем, в том числе регионов, и привела к формированию и развитию конкурентных преимуществ, активизации экономики, улучшению благосостояния населения, более эффективному и рациональному использованию экономических ресурсов регионов.

Для регионов страны проблемы повышения конкурентоспособности обрели актуальность лишь в конце XX - начале XXI века в период расширения границ рыночных отношений. Известный ученый-экономист М. Портер исследует природу конкуренции между регионами и отмечает, что она является результатом борьбы или конкуренции между компаниями³.

Следует отметить, что в современной экономической науке исследователями наблюдается множество описаний конкурентоспособности региона (таблица 1). Сравнительный анализ содержания конкурентоспособности региона свидетельствует об отсутствии единого и сформированного понятия в раскрытии данной категории.

Таблица 1. - Сводная таблица определений о конкурентоспособности региона

№	Определение	Авторы
1	Конкурентоспособность региона – это способность региона реализовывать свои товары в соответствии с требованиями международных стандартов по результатам прогноза.	Рове Мэйсон
2	Конкурентоспособность региона – это способность территорий производства продукции и оказания услуг, соответствующие требованиям рынка и представляющие собой возможность поддержания одновременно высоких темпов роста и стабильного уровня доходов населения.	Д.Н. Колькин, В.П. Шорохов
3	Конкурентоспособность – это диагностическая способность региона выдерживать конкуренцию по сравнению с аналогичными регионами на конкретных рынках (внутреннем или внешнем).	Р.А. Фатхутдинов
4	Конкурентоспособность региона – это реальная и потенциальная способность региона, а также имеющиеся у него возможности проектирования, производства и реализации товаров, в целом более привлекательных для потребителей, чем товары конкурентоспособных регионов по ценовым и неценовым характеристикам в период диагностической оценки.	Ю.Б. Рубин
5	Региональная конкурентоспособность – это способность региональных властей в повышении уровня жизни населения за счет привлечения инвестиций в бизнес-среду, развития приоритетных отраслей экономики, инфраструктуры и малого бизнеса.	М.В. Винокурова

³ Портер М. Конкуренция: пер. с англ. / М. Портер. – М.: Вильямс, 2005, - 608 с.

продолжение таблицы 1

6	Конкурентоспособность региона - способность региональной экономики обеспечивать рост благосостояния населения региона в условиях открытой экономики.	Ю.А. Скопин
7	Конкурентоспособность региона, в первую очередь, обеспечивается повышением уровня роста благосостояния населения, требует реализации адекватных и относительно отражающих мер по повышению уровня жизни населения.	Е.В. Гуторин
8	Конкурентоспособность региона - способность обеспечить высокий уровень жизни населения и возможности использования имеющегося в регионе потенциала экономики (финансового, производственного, трудового, инновационного, ресурсного и сырьевого).	Б.А. Чуб
9	Конкурентоспособность региона включает в себя способность региона создавать и использовать конкурентные преимущества для сохранения или улучшения своего положения среди регионов.	Рахимов А.М.
10	Конкурентоспособность региона может быть реализована лишь путем управления конкурентными преимуществами субъектов рыночной деятельности региона (предприятий, организаций).	Улмасов Ф.М.
11	Конкурентоспособность региональных производителей товаров формируется детерминантами (положениями): совокупности потребительских характеристик, цен, качества товара, сопоставления его предложения и покупки на внутреннем и внешнем рынках.	Хакимов А.
12	Конкурентоспособность экономики региона – это комплексный благоприятный производственный, финансовый и экспортный потенциал региона, который выражается в высоком уровне экономической активности, инвестиционной привлекательности, благосостоянии населения, эффективном использовании труда, природных ресурсов и капитала, а производственный процесс отвечает требованиям и внутреннего и внешнего рынка.	Авторское определение

Источник: разработано автором

Первая группа определений конкурентоспособности региона связана с конкурентоспособностью региона на товарном рынке. Однако не следует забывать, что успех только одной конкурентоспособной компании на рынке не может свидетельствовать о высокой степени конкурентоспособности во всей территории.

Вторая группа исследователей оценивает конкуренцию как конкурентоспособную способность экономики региона в обеспечении благосостояния жителей региона и их прав. В связи с этим, в таких определениях понятие конкуренции дается ограниченно, и для определения уровня конкурентоспособности достижения конкурентоспособного региона рассматриваются только в зависимости от роста уровня жизни населения.

Третья группа исследователей под конкурентоспособностью региона понимает способность устанавливать, выявлять и использовать конкурентные преимущества, направленных на повышение конкурентных позиций региона. На наш взгляд, такое рассмотрение конкурентоспособности относительно близко к реальности.

В настоящее время существует большое количество методов оценки конкурентоспособности региона, основанное на привлекательности региона, уровне жизни населения и эффективности использования ресурсов. На их основе существует другой метод оценки уровня конкурентоспособности региона, то есть интегральный метод. Следует отметить, что этот метод широко используется в мировой практике.

На наш взгляд, интегральный уровень конкурентоспособности региона считается

относительным показателем (коэффициентом) и его величина не должна зависеть от его территории и численности населения. В связи с этим значение отдельных показателей конкурентоспособности при интегральной методе выражается в виде единиц измерения относительными показателями, т. е. значениями численности, темпов, доли, а иногда, в исключительных случаях, включает в себя баллы. Система показателей интегральной оценки представлена в таблице 2.

Таблица 2. - Система показателей интегральной оценки уровня конкурентоспособности региона

Специфические показатели	Единица измерения
I. Показатели инвестиционной привлекательности и активности региона (K_{ap})	
Инвестиции в основной капитал	млн. сомони
Инвестиции в региональный валовый продукт (РВП)	%
Общий индекс объема инвестиций	%
Инвестиции в основной капитал на каждого человека	тыс. сомони / человек
II. Показатели уровня жизни населения региона, ($K_{ир}$)	
Обеспеченность населения жильем или инвестиции в жилищное строительство	m^2 / человек
Средняя заработная плата рабочих	сомони / человек
Уровень безработицы	%
Прожиточный минимум	сомони / человек
Объем платных услуг населению	сомони / человек
Денежные доходы населения региона	сомони / человек
Доля малообеспеченного населения	%
Количество зарегистрированных преступлений на каждые 10000 человек	количество
III. Показатели наличия и эффективности использования региональных ресурсов, ($K_{эир}$)	
Объем регионального внутреннего продукта (РВП) на каждого человека	сомони / человек
Темпы изменения объема РВП	%
Удельный вес убыточных предприятий	%
Объем розничного товарного оборота	сомони / человек
Экспорт продукции в ближайшее и дальнее зарубежье	долл. США / человек
Плотность автомобильных дорог общего пользования	км дорог / 100 km^2 территории

Источник: Ушицкий, Л.И. Конкурентоспособность региона как новая реалия: сущность, методы оценки, современное состояние / Л.И. Ушицкий, В.Н. Паракина // Сборник научных трудов СевКавГТУ. Серия “Экономика”. – Владикавказ: Северо-Кавказский гос. технический ун-т, 2005. – № 1. – С. 1-20.

На основе использования показателей, представленных в вышеприведенной таблице, рассчитан коэффициент «интегрального уровня региональной конкурентоспособности ($K_{инт}$)». Эта переменная, как интегральный коэффициент общих данных всех важных показателей, рассчитывается по следующей формуле:⁴

$$K_{инт} = \sqrt[3]{K_{ap} * K_{ир} * K_{эир}} \quad (1)$$

⁴ Ушицкий, Л.И. Конкурентоспособность региона как новая реалия: сущность, методы оценки, современное состояние / Л.И. Ушицкий, В.Н. Паракина // Сборник научных трудов СевКавГТУ. Серия “Экономика”. – Владикавказ: Северо-Кавказский гос. технический ун-т, 2005. – № 1. – С. 1-20.

При оценке уровня эффективного использования ресурсов в повышении уровня благосостояния делаются выводы на основе сравнительных оценок состояния, насколько предприятия и государство заботятся о благополучии своих работников и населения, проживающего на их территории. Также здесь определяются факторы благополучия и возможности его роста в случае ориентации власти или работодателей на полное использование их потенциала.

В зарубежных странах накоплен значительный опыт управления конкурентоспособностью территорий, в связи с использованием полезной для регионов модели аграрного рынка, использование и применение их для регионов является полезным. Так например, в США проблемами конкурентоспособности занимаются сеть органов государственной власти, Экономический совет при Администрации Президента, административные органы: финансовые, трудовой занятости, торговли, внутренних дел, сельского хозяйства и пр., которые осуществляют деятельность в целях решения вопросов конкурентоспособности. В Японии существует регулятор всей работы по решению проблем конкурентоспособности, ее внутренних и внешних аспектов, которым является Министерство внешней торговли и промышленности (МОИТ).⁵ Среди стран Западной Европы Германия имеет наиболее эффективный механизм обеспечения конкурентоспособности национальной экономики, вопросами которой занимается Министерство экономики и финансов.

Особый интерес представляет французский опыт формирования, называемый как полюс конкурентоспособности, включающий: консорциумы (клUSTERы), объединяющие научно-исследовательские организации, образовательные центры и промышленные предприятия.

В главе II - «Анализ состояния конкурентоспособности регионов национальной экономики» - оценивается современное состояние конкурентоспособности региона, факторы влияющие на нее, конкурентоспособность региональной экономики.

Конкурентоспособность региона определяется наличием конкурентных преимуществ, то есть факторов, дающих ему возможность получить более выгодное положение, чем другие регионы страны. Определенные конкурентные преимущества имеет Согдийская область, которая имеет удачное географическое расположение. В Согдийской области имеются развитые промышленные субъекты, сырье, торгово-экономические связи с другими регионами республики. Близость крупных промышленных центров, прохождение Шелкового пути через районы региона, связь северо-западных районов с Узбекистаном и юго-востока с Киргизией дают возможность для развития эффективных межрегиональных и международных связей, в том числе экономического и коммерческого сотрудничества.

К основным направлениям относятся железные дороги, соединяющие Худжанд-Самарканд-Алматы-Актау-Саратов-Москва (с выходом на восток к Транссибирской магистрали), что рассматривается как основа для стратегического развития перспективных отраслей. По территории Согдийской области проходят крупные водные пути, такие как Сырдарья (хотя она не полностью используется как водный путь). Воздушное пространство включает в себя международный маршрут между Западом и Востоком. Также положительное влияние на развитие экономики региона оказывает прохождение автомобильной дороги «Душанбе-Худжанд-Ташкент-Туркестан» с ее территории и из Российской Федерации в Европу.

В основе представленного метода российских ученых по оценке состояния конкурентоспособности регионов, рассмотренного в теоретической части диссертации, оценено состояние конкурентоспособности Согдийской области. Как было установлено, комплексный показатель конкурентоспособности региона (P_{int}) состоит из трех групп:

⁵ Суспицын С.А. Исследования территориальных систем / С.А. Суспицын // Регион: экономика и социология. - 2014. - № 2. – С. 20-48.

показатели, отражающие уровень жизни; инвестиционная привлекательность региона; наличие и эффективность использования региональных ресурсов⁶. Однако следует отметить, что для оценки уровня конкурентоспособности более соответствует группирование регионов по интегральному коэффициенту ($P_{\text{инт}}$). В связи с этим следует систематизировать все существующие теории и точки зрения о конкурентоспособности и предложить следующую классификацию:

- если интегральный коэффициент конкурентоспособности ($P_{\text{инт}}$) больше 1, то $P_{\text{инт}} > 1,0$ показывает конкурентоспособность на “очень высоком уровне”, потому что все конкурентные преимущества используются на высоком уровне;
- если $P_{\text{инт}}$ равен 0,8, то $P_{\text{инт}} > 1,0$ показывает конкурентоспособность на “высоком уровне”;
- если $P_{\text{инт}}$ между 0,5, то $P_{\text{инт}} > 0,8$ показывает конкурентоспособность на “среднем уровне”, потому что используется больше половины конкурентных преимуществ;
- если $P_{\text{инт}}$ между 0,3, то есть $0,3 < P_{\text{инт}} < 0,5$ показывает “низкую” конкурентоспособность;
- если $P_{\text{инт}}$ ниже 0,3, то есть $P_{\text{инт}} < 0,3$ показывает “очень низкую” конкурентоспособность;

Таким образом, с использованием вышеуказанного метода, оценена конкурентоспособность регионов. Для достижения цели использованы сопоставительные индексы по республике по каждому показателю, приведенные в таблице 3.

Таблица 3. - Показатели инвестиционной привлекательности и активности регионов республики на 2020 год

Регионы РТ	Инвестиции в основной капитал		Темпы развития общего объема промышленного продукта		Инвестиции в основной капитал на душу населения		Индекс конкурентоспособности по invest. привлекательности(K_1)
	млн. сомони	Сравнительный показатель по среднему значению	В процентах	Сравнительный показатель по среднему значению	В сомони	Сравнительный показатель по среднему значению	
Согдийская область	1093,9	0,452	116,1	1,125	480,1	0,283	0,524
Хатлонская область	2599,2	1,073	101,1	0,980	702,1	0,414	0,758
ГБАО	180	0,074	89,3	0,865	1591,2	0,938	0,392
РРП	694,1	0,287	110,5	1,071	1988,4	1,172	0,711
г. Душанбе	2699,5	1,114	98,9	0,959	3719,1	2,193	1,328
В среднем по республике	2422,3	1,000	103,18	1,000	1696,1	1,000	-

Источник: расчет автора на основе годовой статистики Согдийской области. - Худжанд; Главное управление Агентства по статистике при Президенте Республики Таджикистан по Согдийской области, 2020. - С 741, 743: Регионы Республики Таджикистан: 30 лет государственной независимости / статистический сборник. - Душанбе, Агентство по статистике при Президенте Республики Таджикистан, 2021. – С. 310, 311.

Согласно таблице 3, среди регионов Республики Таджикистан по показателям

⁶Ушвицкий, Л.И. Конкурентоспособность региона как новая реалия: сущность, методы оценки, современное состояние / Л.И. Ушвицкий, В.Н. Парахина // Сборник научных трудов СевКавГТУ. Серия “Экономика”. – Владикавказ: Северо-Кавказский гос. технический ун-т, 2005. – № 1. – С. 1-20.

инвестиционной привлекательности и экономической активности г. Душанбе находится на “очень высоком уровне” конкурентоспособности. Хатлонская область и РРП показывают высокий уровень конкурентоспособности, Согдийская область среди регионов показывает средний уровень конкурентоспособности. Можно сделать вывод, что экономический потенциал Согдийской области по привлечению инвестиций и обеспечения высокой активности экономических субъектов используется не полностью.

Уровень конкурентоспособности городов и районов Согдийской области по критериям инвестиционной привлекательности и экономической активности городов и районов Согдийской области показан в таблице 4.

Таблица 4. - Показатели инвестиционной привлекательности и экономической активности городов и районов Согдийской области в 2020 году

Районы и города	Использование основных фондов по городам и районам области		Монтажно-строительные работы на душу населения		Инвестирование по городам и районам на душу населения		Индекс конкурентоспособности по инв. Привлекательности эк. активности (K ₁)
	тысяча сомони	Сравнительный показатель	сомони	Сравнительный показатель	сомони	Сравнительный показатель	
Айнинский район	6343,5	0,104	705,8	1,388	708,2	0,962	0,518
Аштский район	64879,3	1,068	343,7	0,676	375,3	0,510	0,717
Б.Фафуров район	123854	2,038	332,9	0,655	402,8	0,547	0,901
г.Бустон	36881,3	0,607	633,7	1,246	664,1	0,902	0,880
г.Гулистан	146204	2,406	473,9	0,932	2790,9	3,791	2,041
район Деваштич	14845	0,244	737,5	1,451	234,4	0,318	0,483
Зафараабадский район	7139,6	0,117	477,4	0,939	235,5	0,320	0,328
г.Истиклол	3520	0,058	953,4	1,875	195,5	0,266	0,307
г.Истаравшан	41446,2	0,682	12,6	0,024	232,5	0,316	0,173
г.Исфара	146959	2,418	135,1	0,265	197,5	0,268	0,556
г.Канибадам	55889,9	0,920	232,4	0,457	163,4	0,222	0,454
район Горная Матча	3516	0,058	724,2	1,424	738,1	1,003	0,436
Матчинский район	77164,1	1,270	508,8	1,001	569,0	0,773	0,994
г.Пенджикент	35546,8	0,585	553,5	1,089	556,5	0,756	0,784
Спитаменский район	35963,8	0,592	273,6	0,538	356,3	0,484	0,536
г.Худжанд	170265	2,802	1328,5	2,610	1519,3	2,064	2,471
Дж.Расуловский район	115324	1,898	272,4	0,535	2854,6	3,877	1,579

продолжение таблицы 4

Шахристанский район	8188,2	0,135	448,7	0,882	458,0	0,622	0,420
В среднем по области	60773,9	1,000	508,2	1,000	736,2	1,000	-

Источник: расчет автора на основе годовой статистики Согдийской области. - Худжанд; Главное управление Агентства по статистике при Президенте Республики Таджикистан по Согдийской области, 2020. - С 741, 743: Регионы Республики Таджикистан: 30 лет государственной независимости / статистический сборник. - Душанбе, Агентство по статистике при Президенте Республики Таджикистан, 2021. - С. 310, 311.

Следует отметить, что в городах Худжанд и Гулистон, Дж. Расуловском районе Согдийской области имеется высокий уровень конкурентоспособности, где интегральный показатель выше 1,5. Б. Гафуровский и Матчинский районы, города Бустон и Пенджикент имеют относительно высокий конкурентоспособности, поскольку показатель конкурентных преимуществ в этих местностях близок к 1,0. Айнинский, Спитаменский, Аштский районы, город Исфара имеют средний показатель и показывают от 0,5 до 0,8. Остальные города и районы Согдийской области находятся на низком уровне конкурентоспособности, поскольку показатель ниже 0,5. Самый низкий показатель зафиксирован в Зафарабадском районе, городах Истиклол, Истаравшан и др.

Далее исследован уровень конкурентоспособности страны по уровню жизни населения. В данном случае использовались показатели отражающие уровень жизни населения: средняя номинальная заработная плата; объем платных услуг на душу населения; обеспеченность жильем на душу населения; количество преступлений на каждые 1000 человек населения.

Следует отметить, что увеличение количества преступлений на 1000 человек является негативным показателем. Поэтому при расчете сопоставительного показателя его величина должна быть ниже среднего. Целесообразно, чтобы данный показатель в среднем был ниже среднего по республике.

По результатам произведенных расчетов установлено, что среди регионов город Душанбе обладает высоким уровнем конкурентоспособности, поскольку показатель выше 1 и составляет 1,493. Согдийская область и ГБАО также по этому показателю обладают высоким уровнем и он приближен к 1, соответственно по областям - 0,7979 и 0,7429. В других регионах республики – Хатлонской области и РРП наблюдается низкий уровень конкурентоспособности, поэтому в этих регионах государственным органам, местным властям требуется уделить внимание вопросам повышения уровня благосостояния населения, принять особые меры.

По данным критериям также исследован уровень конкурентоспособности в городах и районах Согдийской области. По критериям уровня жизни населения за последние годы высокий уровень конкурентоспособности среди городов и районов Согдийской области имеют город Бустон (индекс конкурентоспособности – 2,081), город Гулистон (1,527) и город Худжанд (1,275). Таким образом, в этих городах и районах данный показатель выше 1. В следующих городах и районах области, таких как Б.Гафуровский район (0,595), Аштский район (0,573), Исфаринский район (0,658), г. Канибадам (0,737), Дж. Расуловский район (0,671), уровень конкурентоспособности можно считать средним, так как этот показатель выше 0,5. Остальные города и районы Согдийской области находятся на низком уровне конкурентоспособности.

Следует отметить, что еще одним важным показателем, используемым при оценке уровня конкурентоспособности региона, является наличие и эффективность использования региональных ресурсов. На основе сопоставительного показателя между отдельными регионами республики по сравнению со сравнительным показателем в

среднем по стране был рассчитан каждый показатель регионов отдельно. (таблица 5)

Таблица 5. - Показатели наличия и эффективности использования ресурсов в регионах республики на 2020 год

Регионы РТ	РВП		Объем производимой промышленной продукции на душу населения		Оборот розничной торговли на душу населения		Инвестиции за счет всех источников инвестирования на душу населения		Индекс конкурентоспособности по наличию и эффективности ресурсов (K_3)
	сомони/человек	Сравнительный индекс к среднему показателю	сомони/человек	Сравнительный индекс к среднему показателю	сомони/человек	Сравнительный индекс к среднему показателю	сомони/человек	Сравнительный индекс к среднему показателю	
Согдийская область	7853,7	0,920	5656,5	2,029	3432,8	1,127	480	0,283	0,841
Хатлонская область	6445,9	0,755	2626,8	0,942	1954,5	0,642	702,1	0,414	0,574
ГБАО	4602,4	0,539	989,6	0,355	653,4	0,215	1591,2	0,938	0,338
РРП	6108,1	0,715	1484,5	0,533	1972,6	0,648	1988,3	1,172	0,661
г.Душанбе	17677,7	2,071	3178,9	1,141	7217,5	2,369	3719,1	2,193	2,306
В среднем по республике	8537,6	1,000	2787,3	1,000	3046,2	1,000	1696,1	1,000	-

Источник: расчет автора из источников: Регионы Республики Таджикистан: 30 лет государственной независимости / статистический сборник. - Душанбе, Агентство по статистике при Президенте Республики Таджикистан, 2021. – С. 123; 321; 311.

По показателям наличия и эффективного использования ресурсов город Душанбе (2,306) имеет «очень высокий» уровень конкурентоспособности среди регионов, который составляет более 1,0. Второе место занимает Согдийская область (0,841), уровень конкурентоспособности которой можно назвать высоким, а ее показатель составляет более 0,8. РРП и Хатлонская область имеют средний уровень конкурентоспособности, их индекс колеблется в пределах от 0,5 до 0,8. ГБАО имеет низкий уровень конкурентоспособности, который равен 0,338. Можно сделать вывод, что в данный момент ГБАО не привлекает в воспроизводственный процесс полные возможности, хотя у этого региона есть широкие возможности и перспективные отрасли.

Также по этим критериям исследованы города и районы Согдийской области. (таблица 6).

Таблица 6. - Показатели наличия и эффективности использования ресурсов в городах и районах Согдийской области

	Темпы развития		Объем производства пром. товаров на душу населения		Оборот розничных товаров на душу населения		Инвестиции за счет всех источников инвестированья на душу населения		Индекс конкурентоспособности по наличию и эффективности ресурсов (K_3)
	В процентах в сравнении с прошлым годом	Сравнительный индекс	Сомони/человек	Сравнительный индекс	сомони/человек	Сравнительный индекс	тысяча / сомони	Сравнительный индекс	
Айнинский район	122,8	1,121	13667,5	1,039	1252,4	0,333	708,7	1,114	0,756
Аштский район	102,6	0,936	1349,3	0,103	2102,8	0,559	375,0	0,589	0,316
Б.Фафуров район	190,1	1,734	6564,0	0,499	4341,5	1,153	402,9	0,633	0,858
г.Бустон	127,1	1,160	13823,5	1,050	16141, 7	4,287	3729, 9	5,863	3,129
г.Гулистан	67,7	0,618	48000,0	3,647	1742,0	0,463	496,0	0,780	0,933
район Деваштич	116,7	1,065	406,1	0,031	1018,6	0,271	234,6	0,369	0,149
Зафарабадский район	107,5	0,981	2916,1	0,222	3166,5	0,841	234,8	0,369	0,407
г.Истиклол	106,2	0,969	2277,8	0,173	7388,9	1,962	194,4	0,306	0,465
г.Истаравшан	103	0,940	1996,4	0,152	3360,5	0,893	232,7	0,366	0,360
г.Исфара	102,6	0,936	1338,1	0,102	3483,5	0,925	197,5	0,310	0,301
г.Канибадам	103,4	0,944	1502,8	0,114	2200,8	0,585	163,4	0,257	0,253
район Горная Матча	106,8	0,975	155,0	0,012	197,7	0,053	736,4	1,158	0,089
Матчинский район	96,1	0,877	1708,6	0,130	1700,2	0,452	569,8	0,896	0,358
г.Пенджикент	111,5	1,018	13769,0	1,046	1128,8	0,300	556,5	0,875	0,654
Спитаменский район	136,4	1,245	4645,8	0,353	2132,6	0,566	356,3	0,560	0,519
г.Худжанд	115,3	1,052	8059,3	0,612	13445, 8	3,571	1519, 1	2,388	1,765
Дж.Расуловский район	137,4	1,254	2269,8	0,172	1825,8	0,485	284,8	0,448	0,361
Шахристанский район	99,7	0,910	825,9	0,063	1140,6	0,303	457,6	0,719	0,232
В среднем по области	109,6	1,000	13160,2	1,000	3765,0	1,000	636,1	1,000	-

Источник: расчет автора из источников: годовая статистика Согдийской области. - Худжанд; Главное управление Агентства по статистике при Президенте Республики Таджикистан по Согдийской области, 2021. – С.332,587; 706.

Систематизированные показатели, приведенные в таблице 6, показывают, что среди

городов и районов Согдийской области по критерию наличия и эффективности использования ресурсов в городах и районах области в последние годы города Бустон (индекс конкурентоспособности – 3,129), Худжанд (1,765) имеют высокий уровень конкурентоспособности. Эти города можно отнести к группе территорий с очень высоким уровнем конкурентоспособности, так как в указанных территориях индекс сравнительной репрезентативности больше 1,0.

На основе расчета уровня конкурентоспособности по отдельным критериям, определяющим инвестиционную привлекательность, уровень жизни населения, использование ресурсов, можно рассчитать общие интегральные показатели⁷:

$$R_I = \sqrt[3]{K_1 * K_2 * K_3}, \quad (2)$$

В результате расчетов установлено, что интегральный индекс высокого уровня конкурентоспособности регионов Республики Таджикистан в 2020 г. зафиксирован в городе Душанбе с величиной более 0,8. Другие регионы - Согдийская, Хатлонская области и РРП имеют средний уровень оценки интегральной конкурентоспособности, значение интегрального показателя указанных регионов находится в пределах от 0,5 до 0,8. Следует отметить, что среди указанных трех регионов Согдийская область имеет более выгодное положение, так как область достигла высокого уровня конкурентоспособности и существует возможность достичь значения 0,8. Несмотря на то, что Согдийская область имеет более высокий показатель, чем другие регионы и Согдийская область после города Душанбе занимает вторую позицию, этого недостаточно, поскольку данный показатель ниже интегрального индекса средней конкурентоспособности на уровне республики.

Как уже отмечалось, с помощью этого метода исследован интегральный показатель конкурентоспособности среди городов и районов Согдийской области (таблица 7).

Таблица 7. - Интегральные показатели конкурентоспособности городов и районов Согдийской области в 2020 году

Районы и города	
Инвестиционная привлекательность (K_1)	Уровень жизни населения (K_2)
0,394	0,518
0,573	0,717
0,595	0,901
2,081	0,880
1,527	2,041
0,341	0,483
0,416	0,328
0,538	0,307
0,301	0,173
0,658	0,556
0,737	0,454
0,197	0,436
0,419	0,994
0,470	0,784
0,552	0,536
1,275	2,471
0,671	1,579
0,401	0,420
0,674	0,809
В среднем по области	

⁷ Ушвицкий, Л.И. Конкурентоспособность региона как новая реалия: сущность, методы оценки, современное состояние / Л.И. Ушвицкий, В.Н. Паракина // Сборник научных трудов СевКавГТУ. Серия "Экономика". – Владикавказ: Северо-Кавказский гос. технический ун-т, 2005. – № 1. – С. 1-20.

Наличие и эффективность использования ресурсов (K_3)	0,756	0,756	0,316	0,316	0,858	0,858	3,129	3,129	0,933	0,933	0,149	0,149	0,407	0,407	0,465	0,465	0,36	0,36	0,2906	0,2906	1,4273	1,4273	1,7895	1,7895	0,7719	0,7719	0,5064	0,5064	0,5364	0,5364
Интегральный профиль конкурентоспособности (R_i)	0,7118	0,6613	0,232	0,232	0,3393	0,3393	0,7259	0,7259	1,765	1,765	0,654	0,654	0,519	0,519	0,5355	0,5355	0,6223	0,6223	0,358	0,358	0,5303	0,5303	0,1970	0,1970	0,089	0,089	0,4391	0,4391	0,4793	0,4793

Источник: расчет автора на основе формулы 2 и данных годовой статистики Согдийской области. - Худжанд; Главное управление Агентства по статистике при Президенте Республики Таджикистан по Согдийской области, 2021.

Из таблицы исходит, что среди городов и районов Согдийской области города Бустон, Худжанд, Гулистон обладают «очень высоким» уровнем конкурентоспособности, так как индекс интегрального показателя выше 1,0. Необходимо отметить, что Б. Гафуровский и Дж. Расуловский, Айнинский и Аштский районы, г. Пенджикент по расчету интегрального показателя находятся на среднем уровне конкурентоспособности. Следует отметить, что уровень других городов и районов Согдийской области, имеющих по оценке индекса конкурентоспособности средний уровень, то есть выше 0,5, нельзя признать состояние их конкурентоспособности удовлетворительным, поскольку показатели указанных регионов ниже, чем в среднем по региону. Представленная таблица показывает, что вопрос повышения конкурентоспособности в указанных городах и районах должен находиться в центре внимания соответствующих государственных органов.

В главе III - «Совершенствование механизма управления региональной конкурентоспособностью» - рассмотрены пути совершенствования механизма управления конкурентоспособностью.

Усиление межрегиональной конкуренции, возникновение изменений как во внешней, так и во внутренней среде региона, обусловили необходимость разработки механизма управления региональной конкурентоспособностью. Комплексное решение социально-экономических задач, повышение эффективности использования ресурсов, новые формы научных связей и деловых отношений, глобализация конкуренции, требования международной стандартизации и т. д. требуют разработки и использования современных механизмов управления конкурентоспособностью региона, а также необходимый учет внешних и внутренних факторов регионального развития.

В составе механизма управления конкурентоспособностью региона можно выделить три основных блока управления.

Первый блок - формы реализации процесса повышения конкурентоспособности - включает формирование институциональной сферы, способствующей повышению конкурентоспособности региона. Основу этого блока составляют региональная стратегия развития, отраслевая стратегия, региональные и местные программы и проекты.

Второй блок - структурный механизм и управление конкурентоспособностью – связан с материальными возможностями, опытом регионального регулирования и другими факторами.

Третий блок включает в себя группу средств, количество, назначение и степень использования которых в зависимости от определенных задач и их решения могут иметь различное значение. В связи с этим важно определить влияние различных факторов на совокупность элементов формирования механизма.

Важно отметить тот факт, что значимость реализации таких средств повышения конкурентоспособности, как кластерная политика, в Согдийской области значительно возрастает. Такое положение обосновывается оценкой кластерного потенциала региона и

посредством расчетом коэффициентов специализации, локализации и производства на душу населения.

Указанные выше блоки направлены на повышение конкурентоспособности экономики региона и способны функционировать систематически для достижения поставленных целей. На региональном уровне это связано с процессом повышения конкурентоспособности специализированных территорий региональных субъектов, не противоречащим интересам других его участников. Алгоритм действий в целях повышения конкурентоспособности региональной экономики, должен включать шесть основных этапов. В данном процессе региональные субъекты управления играют важную роль и находятся в центре внимания для выполнения необходимых организационно-управленческих действий (рисунок 1).

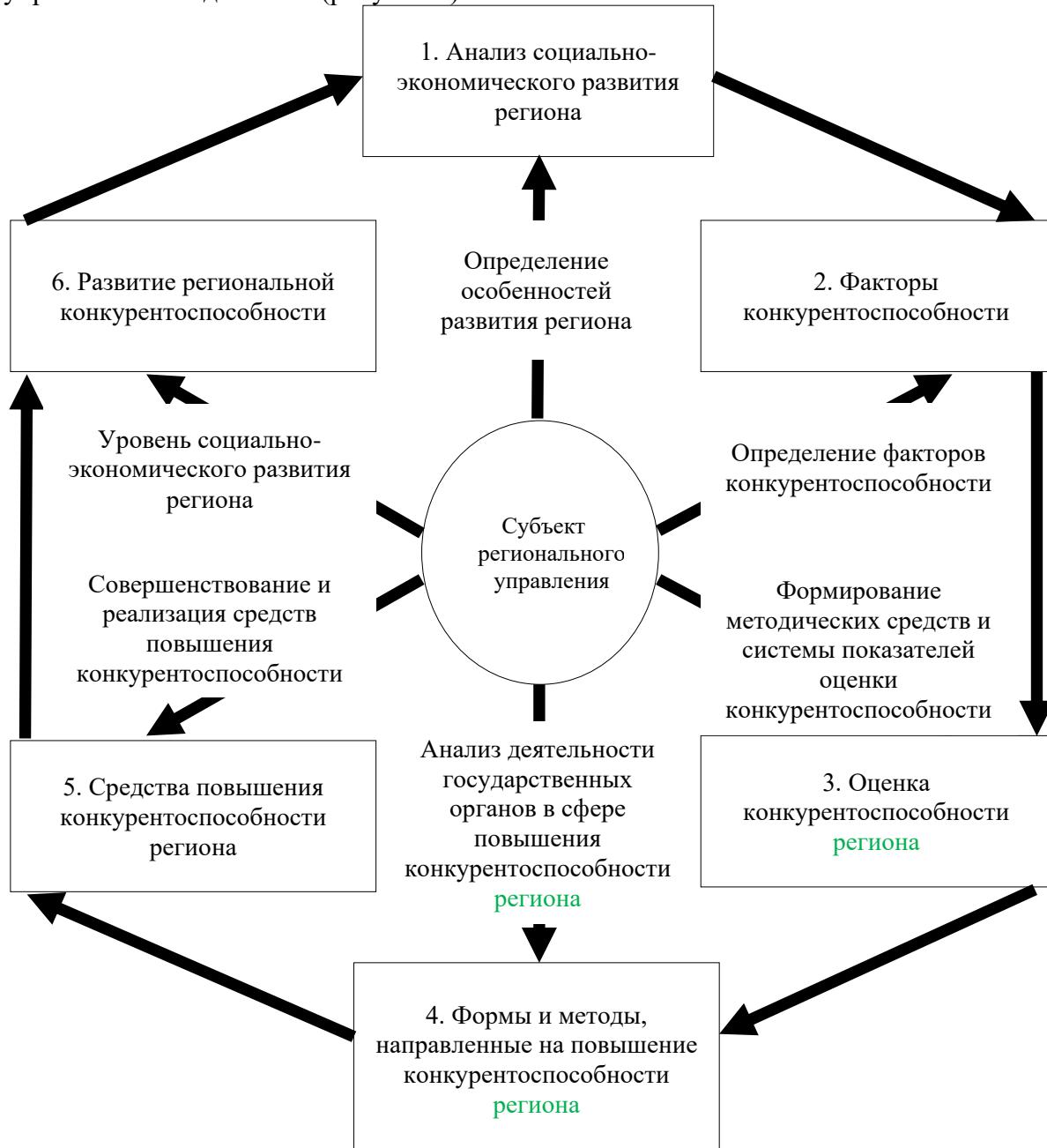

Рисунок 1. - Алгоритм работы органов местной государственной власти в целях повышения региональной конкурентоспособности

Из рисунка 1 исходит, что в рамках первого этапа в целях поэтапного повышения конкурентоспособности региона осуществлен анализ социально-экономического развития и его специфики, а также существующих конкурентных преимуществ с целью его

дальнейшего совершенствования.

Второй этап предусматривает выявление конкурентных факторов. На данном этапе необходимо определить факторы повышения конкурентоспособности каждого региона.

На третьем этапе дается оценка конкурентоспособность региона. На данном этапе сравнивается ситуация конкурентоспособности региона с регионами-конкурентами, оцениваются конкурентные преимущества, возможности развития конкурентоспособности и недочеты в данном направлении.

Результат первых трех этапов дает возможность осуществить анализ и оценить деятельность органов государственной власти региона в сфере использования форм и методов повышения конкурентоспособности региона, и в итоге это является четвертым этапом.

Конкурентоспособность региона способствует созданию благоприятных условий для развития всех хозяйствующих субъектов, высокого уровня жизни населения, привлечения инвестиций и решения экономических и социальных проблем. В этом направлении неотъемлемой структурной частью региональной (экономической) политики является территориальный маркетинг и направлен на максимальное удовлетворение потребностей хозяйствующих субъектов. Территориальный маркетинг применяется в виде целевых региональных программ, направленных на решение социально-экономических проблем.

В условиях Согдийской области территориальный маркетинг должен быть направлен на позиционирование региона по следующим аспектам:

1. Согдийская область – динамично развивающийся регион, и инновационное развитие может сделать его еще более привлекательным для инвестиций.
2. Малые, средние и крупные предприятия области производят высококачественную, экологическую и инновационную продукцию.
3. Природа и историко-культурный потенциал территории делают ее привлекательной для туризма.

В настоящее время для повышения уровня конкурентоспособности Согдийской области принимаются следующие меры: развитие индустриальных парков и реализация межрегиональных инвестиционных проектов; создание индустриальных парков (ИП) для привлечения отечественных и иностранных инвестиций. В рамках этого планируется реализация проектов по обработке металлов, производству бытовой техники, электротехнической продукции и автозапчастей.

Территориальный маркетинг учитывает экономические интересы населения, проживающего в регионе, государственных структур, малого, среднего и крупного бизнеса.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Основные научные выводы и практические результаты, полученные в ходе исследования, заключаются в следующем:

1. Экономическая сущность дефиниции «конкурентоспособность региона» отражается в превосходстве или преимуществе по сравнению с другими регионами при наиболее эффективном использовании имеющихся в распоряжении ресурсов (трудовых, финансовых, материальных), на основе которого обеспечивается устойчивость развития территорий и рост благосостояния населения. Рост степени конкурентоспособности региона выступает предпосылкой улучшения общественного благополучия в будущем, и, тем самым, выступает залогом обеспечения высокого уровня жизни населения, что имеет важное значение в современных условиях роста глобализации и непредсказуемости изменений окружающей среды. [11-А]

2. В хозяйственной деятельности органов региональной власти следует принять во внимание тот факт, что конкурентные преимущества не являются постоянными, они подвергнуты воздействию внутренних и внешних факторов, что предопределяет необходимость постоянного мониторинга и их оптимальное управление. Поддержание и принятие эффективных мер по управлению конкурентными преимуществами, способствует повышению темпов экономического роста в регионах, ускорению решения поставленных задач и реализации целей в аспекте развития экономики, улучшению благосостояния населения, оптимальному регулированию производственного потенциала региона. [2-А]

3. Управление составляющими компонентами использования производственных возможностей в аспекте повышения уровня конкурентоспособности подлежит оценке с целью выявления имеющихся возможностей и утраченных ресурсов, что является важным в социально-экономическом развитии региона. [3-А]

4. Для сравнительной оценки конкурентных преимуществ регионов, выявления факторов, способствующих укреплению их конкурентоспособности, в экономической науке существует множество методических подходов. Среди них наиболее приемлемым для регионов Таджикистана является интегральный подход, сочетающий в себе комплекс показателей, а именно показатели, отражающие уровень жизни населения в каждой отдельной территории; инвестиционная привлекательность региона; наличие и эффективность использования региональных ресурсов. [4-А]

5. Конкурентоспособность региона постоянно находится под воздействием факторов внешней (международной) и внутренней (общенациональной) среды. Отсюда исходит, что управление конкурентными преимуществами каждого региона осуществляется административными, экономическими и социально-психологическими механизмами управления, действующего в складывающихся условиях развития управления регионами. Однако, для того, чтобы в будущем поддержать уровень конкурентоспособности региона, а также способствовать его улучшению, требуется использование более эффективных стратегических методов управления. [8-А]

6. В экономической науке и практике в повышении уровня конкурентоспособности региона все большее внимание обращается на социально-экономическое положение различных целевых групп, таких как “население”, “фирмы”, “туризм”, “экология” и другие. Позитивные тенденции их развития, особенно повышение уровня доходов населения, рост количества туристов, численность посетителей в музеях; рост объема платных услуг населению; снижение объема экологически вредных отходов от

стационарных источников; увеличение финансирования туристических программ и другие являются косвенными показателями роста конкурентоспособности региона. [7-А]

7. Оценка уровня конкурентоспособности посредством распределения региональных ресурсов по целевым группам предоставляет региональным властям более обоснованно подходить к реформам социально-экономической политики, определению прогнозных показателей с учетом конкретной направленности и особенностей региона, и на этой основе выбрать более соответствующие рыночные условия, обеспечивает механизм повышения конкурентоспособности. [4-А]

8. В современных условиях развития рыночной экономики численность эффективных средств укрепления уровня конкурентоспособности каждого отдельного региона все больше зависит от внедрения и реализации принципов стратегического маркетинга. Поскольку определение рыночной ниши, потребностей субъектов экономики в товарах и услугах и их удовлетворение, сочетание интересов государственной власти в регионах, сферы предпринимательства (бизнеса), общественных институтов рассматривается как одно из наиболее важных задач в региональной экономической политике. Отсюда маркетинговый подход в управлении ресурсами региона является эффективным и способствует его конкурентоспособности. [6-А]

9. В процессе углубления рыночных отношений в региональной социально-экономической системе разработка маркетинговой стратегии, ориентированной, во-первых, на удовлетворение потребностей на внутреннем рынке, во-вторых, на обеспечение себе достойного места на внешнем рынке, и направленной на эффективное использование ресурсов, способствует формированию конкурентоспособности региона. Все это отражается на улучшении экономических показателей на макро-, микро- и мезоуровнях, что обеспечивается посредством совершенствования экономических, организационных, административных, информационных, правовых методов управления регионами. [5-А]

Рекомендации по практическому использованию результатов

В целях повышения конкурентоспособности региона целесообразно осуществление следующих действий:

- подготовка высококвалифицированных кадров для отраслей и сфер экономики, определяющих научно-технический прогресс в обществе, чтобы наладить конкурентоспособное производство;
- создание системы обучения различных профессий и специальностей согласно требованиям практики и рыночной экономики;
- стимулирование деятельности предприятий, выпускающих конкурентоспособную продукцию на региональном, национальном и мировом рынках;
- создание новых компаний, посредством использования государственно – частного партнерства в целях эффективного использования ресурсов для повышения уровня конкурентоспособности региона;
- размещение инвестиций в отрасли производственной инфраструктуры и создание благоприятной среды для функционирования предприятий реального сектора;
- на региональном уровне создание эффективно действующих транспортно-логистических центров;
- углубление специализации регионов в производстве и поставке конкурентоспособной продукции для внутреннего и внешнего рынка;

- организация адекватной требованиям мировой экономики соответствующей инфраструктуры для развития туризма в каждом отдельном регионе;
- стимулирование всеми возможными административными ресурсами деятельность отечественных и иностранных инвесторов, вкладывающих собственные средства в развитие экономики региона;
- разработка региональных стратегий, целевых программ развития отраслей, а также принятие мер по формированию соответствующих кластерных групп, способствующих развитию отраслей экономики региона;
- стимулирование деятельности банков и других финансовых институтов, занимающихся вложениями инвестиций в реальный сектор экономики региона.

Публикации соискателя учёной степени по теме диссертации

A) публикации в рецензируемых журналах, рекомендованных ВАК при Президенте Республики Таджикистан (на языке оригинала):

[1-А]. Джураев М.Б. К вопросу исследования концепции Свободных экономических зон в национальной экономике [Текст] / Джураев М.Б., Гадайбаева Ш.Ч. // Вестник Таджикского национального университета. – Душанбе, 2019. - № 10 (Ч. 2). – С. 187-191.

[2-А]. Чураев М.Б. Нақши саноат дар пешрафти иқтисодиёти вилояти Суғд [Матн] / Чураев М.Б. // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. – Душанбе, 2020. - № 12 (Қ.2). – С. 112-115.

[3-А]. Чураев М.Б. Арзёбии иқтидори иқтисодии минтақаи вилояти Суғд дар асоси усули таҳлили иерархия [Матн] / Чураев М.Б., Ҳакимзода М.М. // Ахбори Донишгоҳи давлатии ҳуқуқ, бизнес ва сиёсати Тоҷикистон. Силсилаи илмҳои ҷомеашиносӣ. – Ҳуҷанд, 2020. - № 4 (85). – С. 79-87.

[4-А]. Чураев М.Б. Васоити методии баҳодиҳии рақобатпазирии минтақа [Матн] / Чураев М.Б. // Номаи донишгоҳи МДТ “Донишгоҳи давлатии Ҳуҷанд ба номи академик Бобоҷон Ғафуров. Силсилаи фанҳои табиатшиносӣ ва иқтисодӣ. – Ҳуҷанд, 2021. - №1 (56). - С.74-78.

[5-А]. Чураев М.Б. Роҳҳои такмилдиҳии механизми идоракунии рақобатпазирии минтақаҳо [Матн] / Чураев М.Б. // // Паёми Донишгоҳи давлатии тиҷорати Тоҷикистон. – Душанбе, 2021. - №2 (36). – С. 159-171.

[6-А]. Джураев М.Б. Региональное ценообразование в условиях конкуренции [Текст] / Абдурахмонов М., Джураев М.Б.// Учёные записки Ҳуджанского государственного университета имени академика Б.Гафурова. Серия естественные и экономические науки. – Ҳуджанд, 2021. - №3 (58). - С.90-94.

[7-А]. Чураев М.Б. Таҳлили ҳолати ҷорӣ ва баҳодиҳии омилҳои рақобатпазирии минтақа [Матн] / Шарифзода М.М., Чураев М.Б. // Паёми Донишгоҳи давлатии тиҷорати Тоҷикистон. – Душанбе, 2022. - № 3 (42). – С. 159-171.

Б) Статьи в других журналах и сборниках, материалы конференций:

[8-А]. Чураев М.Б. Муаммоҳои мусоиди идоракунии рақобатпазирии минтақа ва самтҳои асосии ҳалли онҳо [Матн] /Чураев М.Б./ Маводи конференсияи ҷумҳурӣ ҷавоҳири илмӣ-амалӣ таҳти унвони “Рӯшди илмҳои табиатшиносӣ, дақиқ ва риёзӣ: роҳҳои татбиқи натиҷаҳои онҳо дар истеҳсолот” (ДИС ДДТТ, 2 марта соли 2021). – Ҳуҷанд, 2021. - С. 210-213.

[9-А]. Чураев М.Б. Саҳми корхонаҳои саноатии минтақаи озодӣ иқтисодии вилояти Суғд дар рақобатпазирии иқтисодиёти минтақа [Матн] /Чураев М.Б. //

Маводи конференсияи илмӣ-амалӣ (ДИС ДДТТ, 22-25 апрели соли 2020). – Хуҷанд, 2020. - С.126-130.

[10-А]. Ҷураев М.Б. Нақши миңтақаҳои озоди иқтисодӣ дар амалӣ намудани ҳадафи чоруми стратегияи рушд [Матн] /Ҷураев М.Б./ Маводи конференсияи ҷумхуриявии илмӣ-амалӣ (Донишкадаи куҳию металлургии Тоҷикистон, апрели соли 2020). - Бустон, 2020. - С.18-22.

[11-А]. Ҷураев М.Б. Омилҳо ва усулҳои дарки рақобатпазирӣ миңтақавӣ [Матн] /Ҷураев М.Б. // Маводи Форуми ҷумхуриявии иқтисодӣ таҳти унвони “Таъмини рушди устувор ва рақобатпазирӣ иқтисодиёти Тоҷикистон дар шароити ҷаҳонишавӣ” (ДДҲБСТ, 11 декабря соли 2020). – Хуҷанд: Ношир, 2020. - С.509-514.

АННОТАЦИЯ

ба автореферати диссертатсияи Чураев Мехроҷ Бобоқулович дар мавзуи “Ташаккули рақобатпазирии низоми иқтисодии минтақавӣ (дар мисоли вилояти Суғди Ҷумҳурии Тоҷикистон)” барои дарёфти дараҷаи илмии доктори фалсафа (PhD) - доктор аз рӯйи ихтисоси 6D050600 (6D050606 - Иқтисодиёти минтақавӣ ва ҳудудӣ)

Мубрамии кори диссертационӣ дар он ифода мёбад, ки ҳоло раванди ҷаҳонишавии иқтисодиёт дар асри XXI талаб менамояд, ки иқтисодиёти миллӣ ва минтақавӣ афзалиятҳои рақобатиро барои таъмини рушди иқтисодию иҷтимоӣ дошта бошад. Дар натиҷаи таъминкуни рақобатпазирии ҳар як минтақаи алоҳида дар маҷмуъ қобилияти ба рақобати беруна тобоварии иқтисодиёти ҳар як давлат вусъат меёбад. Маҳз, масоили мазкур дар Ҷумҳурии Тоҷикистон низ рӯз то рӯз муҳимтар мегардад, зоро шомилшавии иқтисодиёти миллӣ ба ҷараёни ҷаҳонишавӣ босуръат идома ёфта, бояд дар ин самт иқтисодиёти қишвар ва дар ҷузъӣ иқтисодиёти ҳар як минтақаи алоҳидай он бояд дар рақобатпазирӣ мавқеи хоса дошта бошад.

Муҳимтарин дастоварди илмие, ки дар кори таҳқиқотӣ ба даст оварда шудааст, дар он зоҳир мегардад, ки дар асоси омӯзиши назариявӣ ҳусусиятҳои ташаккули низоми иқтисодии минтақа вобаста ба омилҳои ба он таъсиррасонанда асоснок карда шудааст. Дар асоси омӯзиши самтҳои асосии таҳқиқоти олимони ватанию ҳориҷӣ, ҷораҳои даҳлдор оид ба ташаккули низоми иқтисодии вилояти Суғди Ҷумҳурии Тоҷикистон пешниҳод гардидааст.

Муаллифи диссертатсия бо дарназардошти омилҳои таъсиррасон ба ташаккули рақобатпазирии низоми иқтисодии минтақавӣ ҷиҳатҳои афзалиятноки минтақаҳои Ҷумҳурии Тоҷикистонро пешниҳод намудааст.

Автореферат фарогири ҷорабинҳои амалӣ оид ба ташаккули рақобатпазирии низоми иқтисодии минтақавӣ мебошад, ки аз ҷониби муаллиф коркард шудааст.

Дар диссертатсия мувоғики мақсади гузошташуда ташаккул додани рақобатпазирии минтақа асоснок карда шудааст, ки он дар навбати ҳуд таъминоти рушди устувор ва мутавозини иҷтимоӣ-иктисодии онро имконпазир мегардонад.

Муаллиф исбот намудааст, ки рақобатпазирии минтақа вобаста аз мавҷудияти афзалиятҳои рақобатӣ ва ба қластерҳо ҷудо намудан метавон ташаккул дод.

Калидвожаҳо: рақобатпазирии минтақа, низоми иқтисодӣ, рушди устувор, афзалиятҳои рақобатӣ, минтақа, қластерҳо, маркетинги минтақавӣ, иқтисодиёти миллӣ ва ғуруҳи мақсаднок.

АННОТАЦИЯ

автореферата диссертации Джураева Мехроджа Бобокуловича на тему «Формирование конкурентоспособности региональной экономической системы (на примере Согдийской области Республики Таджикистан)» на соискание ученой степени доктора философии (PhD) - доктора по специальности 6D050600 –Экономика (6D050606 – Региональная и территориальная экономика)

Актуальность диссертационной работы выражается в том, что в настоящее время процесс глобализации экономики в XXI веке требует существования конкурентных преимуществ в национальной и региональной экономике для обеспечения экономического и социального развития. В результате обеспечения конкурентоспособности каждого отдельного региона повышается способность экономики каждой страны противостоять внешней конкуренции. Именно указанные вопросы с каждым днем становятся наиболее актуальными в Республике Таджикистан, поскольку вхождение национальной экономики в процесс глобализации идет быстрыми темпами, и в этом направлении экономика страны и, в частности, экономика каждого ее отдельного региона должна занимать особый статус в конкурентоспособности.

Важнейшим научным достижением автора является то, что им обоснованы на основе теоретического исследования, особенности формирования экономической системы региона в зависимости от влияющих на нее факторов. На основе исследований отечественных и зарубежных ученых-экономистов и собственных исследований в диссертации представлены рекомендации по формированию экономической системы Согдийской области Республики Таджикистан.

Автор диссертации с учетом факторов, влияющих на развитие конкурентоспособности региональной экономической системы, предлагает приоритетные направления национальной экономики в данном направлении.

Автореферат включает практические действия по формированию конкурентоспособности региональной экономической системы, разработанные автором диссертации.

В диссертации поставлена цель определения путей обеспечения конкурентоспособности региона, а также доказана возможность обеспечения его стабильного и сбалансированного социально-экономического развития. Автор на примерах доказал, что формирование конкурентоспособности региона возможно путем кластеризации на основе наличия конкурентных преимуществ.

Ключевые слова: региональная конкурентоспособность, экономическая система, устойчивое развитие, конкурентные преимущества, регион, кластеры, региональный маркетинг, национальная экономика и целевая группа.

ANNOTATION

to the abstract dissertation and Juraev Mehroj Bobokulovich by topic: "Formation of competitiveness of the regional economic system (on the example of the Sughd region of the Republic of Tajikistan)" for obtaining the degree of Doctor of Philosophy (PhD), doctor in the specialty 6D050606-economics of the region and territory

The relevance of the thesis is expressed in the fact that now the process of economic globalization in the XXI century requires that national and regional economies have competitive advantages to ensure socio-economic development. As a result of ensuring the competitiveness of each individual region as a whole, the ability of the economy of each state to withstand external competition increases. Namely, these issues are becoming more and more important in the Republic of Tajikistan every day. because the inclusion of the national economy in the process of globalization is happening quickly and should occupy a special place in the competitive struggle in this direction of the country's economy and, in particular, the economy of each individual region.

The most important scientific achievement achieved by the dissertation is manifested in the fact that on the basis of theoretical research, the peculiarities of the formation of the economic system of the region, depending on the factors affecting it, are substantiated. The dissertation mainly studies the main areas of research of domestic and foreign scientists, conducts appropriate activities.

The author of the dissertation, taking into account the factors influencing the formation of the competitiveness of the regional economic system, proposed priority aspects of the regions of the Republic of Tajikistan

The abstract is a set of practical measures for the formation of the competitiveness of the regional economic system, developed by the dissertation.

In the dissertation, it is advisable to ensure the competitiveness of the region, which, in turn, will ensure its sustainable and balanced socio-economic development. The author proved that the competitiveness of the region can be formed from the presence of competitive advantages, as well as from clusters.

Keywords: competitiveness of the region, economic system, sustainable development, competitive advantages, region, clusters, regional marketing, national economy and target group.